

LJUBLJANA

Udeleženci pohoda

Pohod ob
dnevu miru

STRAN 4

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Reševanje »romskega
vprašanja«

STRAN 5

PARTIZANSKI SPOMENIKI

Spominska plošča

Narodni heroj
Stane Žagar

STRAN 8

ZGODOVINSKI SIMPOZIJ

Simpozij v Altamuri

Osvobodilna gibanja
v Evropi

STRAN 16

UVODNIK

Provokacija v Celovcu

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

MESTNI MUZEJ LJUBLJANA

1495 dni – Ljubljana med drugo svetovno vojno

Odpрте razstave v Mestnem muzeju

Osemdeset let po koncu druge svetovne vojne se tega časa spominjamo z zavedanjem o vrednotah, ki jih je evropska družba oblikovala po vojni. Gre za politični in ekonomski sistem, imenovan »povojna Evropa«. Sprva je ta pojem sicer označeval obdobje kaosa, pomanjkanja in nasilja, ki so sledili neposrednemu koncu vojne, nato pa je označil tudi čas poznejših desetletij. Namen oblikovanja takšne Evrope je bil predvsem ta, da bi sistemsko preprečevala

izbruhe konfliktov, ki bi se razreševali v vojnah, zatem (a nič manj pomembno) pa, da bi na evropskem ozemlju blaginja rasla na temeljih gospodarskega in drugih oblik sodelovanja. Ta koncept se je v drugi polovici 20. stoletja in pozneje nadgrajeval z utrjevanjem evropske enotnosti, širitvijo evropskih povezav, z vedno širše uveljavljanjem prostim pretokom storitev, blaga, kapitala in ljudi. Pomemben del v nadstavbi te Evrope je bilo zavedanje, da Evro-

pejci nikoli več ne želijo vojne na svojih tleh.

Ta krik »Nikoli več!« temelji na podobah in pripovedih druge svetovne vojne, ki danes boleče bledijo. V ospredje prihajajo generacije, ki vojne ne poznajo iz bližnjih ali družinskih pripovedi, podobe koncentracijskih taborišč, množičnih usmrtitev, streljanja talcev in povsem razrušenih domačih mest pa postajajo neosebni prividi preteklosti. Po vsej Evropi danes obstajajo vplivna

gibanja, ki so opozicija tej povojni Evropi. Zanikajo pomembnost izkušnje druge svetovne vojne za Evropejce. Spogledovanje z avtoritarnostjo in nedemokracijsko spet postaja resničnost evropskega političnega prostora. Te politike bi na dejstvo, da je evropski konsenz občutljiva reč, najraje pozabile.

Slovenska izkušnja druge svetovne vojne je večdimenzionalna. Čeprav so vsi okupatorji slovenskega ozemlja nameravali z bolj ali še bolj nasilnimi metodami izničiti slovenski narod kot jezikovno in etnično, deloma pa tudi kot fizično entiteto, so bile med okupacijskimi režimi velike razlike. Različna je bila na primer tudi izkušnja zadnjih mesecev vojne, ko so Ljubljano preletavali zavezniški bombniki (Ljubljančani so v zadnjem letu in pol vojne kakih dvestokrat tekli v zaklonišča, enkrat pa tudi doživeli bombardiranje) in nato bombe odmetavali tudi nad Mariborom, ki je tako postal eno od najbolj bombardiranih mest v tem delu Evrope. Večdimenzionalnosti je seveda še več, vse do tiste, ki nas še danes spremlja, to je razmerje do osvobodilnega boja, revolucije, kolaboracije, povojnih pobojev in na koncu do sprave.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

V Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije z veliko zaskrbljenostjo in ogorčenjem spremljamo dogajanje ob incidentu, ki se je zgodil pred Deželnim muzejem v Celovcu.

Ob muzeju se je pojavil transparent z napisom »Umetnost partizanov je umor!«, dopolnjen z rdečo zvezdo in nameščen nad umetniškim delom Von Partisanen/Od partizanov skupine Zweintopf, ki je bilo pregrnjeno z belim prtom, posutim z rdečimi odtisi rok.

Gre za preiščeno provokacijo, usmerjeno v diskreditiranje odporiškega gibanja ter poskus spodkopavanja zgodovinskih dejstev o vlogi partizanov v boju za svobodo, človekove pravice in preživetje koroških Slovencev in tudi celotnega slovenskega naroda.

V ZZB NOB Slovenije opozarjamo, da tovrstni incidenti na avstrijskem Koroškem žal niso osamljeni in da se pojavljajo v okviru vse pogostejših dejanj skrajnih desnih skupin, ki s sovražnim govorom in manipulacijami poskušajo razvrednotiti temelje demokratične Evrope.

Veseli smo jasnega odziva koroškega deželnega glavarja Petra Kaiserja, ki je opozoril, da takšna dejanja ne odražajo resničnega napredka, ki je bil na Koroškem dosežen v odnosih med nemško in slovensko govorečimi prebivalci ter v odnosih med Avstrijo in Slovenijo.

Prav tako se strinjamo, da ne smemo dopustiti, da te skrajne skupine rušijo prizadevanja za spoštovanje in sožitje v tej deželi.

V ZZB NOB Slovenije pričakujemo, da bodo pristojni organi incident temeljito preiskali in ustrezno ukrepali, saj je vsak poskus relativizacije nacizma, demoniziranja odporiškega gibanja ali potvarjanja zgodovine nevaren korak stran od vrednot, ki so temelj današnje Evrope.

Zavezani smo ohranjanju zgodovinskega spomina in spoštovanju vseh, ki so se borili za svobodo. Tovrstne provokacije nas zato ne bodo odvrnile od našega poslanstva – nasprotno, le še utrjujejo našo odločenost, da branimo resnico, dostojanstvo in pravico do zgodovinskega spomina.

KUČIBREG

81. obletnica poboja 120 partizanov

Ob 81. obletnici poboja 120 partizanov v okolici Kučibrega v hrvaški Istri je bila tudi letos 9. novembra spominska proslava. Delegacije so najprej položile vence na pokopališču v Hrvojih, nato pa je bila slovesnost pri spomeniku v Kučibregu, ki so ga postavili leta 1959. Množico prisotnih, zbralo se je več kot 500 udeležencev, so pozdravili župan mesta Buje Frabrizio Vižintin, župan občine Ankaran Gregor Strmč-

nik, Ada Damjanac in častni gost prireditve, nekdanji predsednik Republike Hrvaške Stipe Mesić.

Čezmejne spominske slovesnosti so se med drugim udeležili predstavniki združenj borcev za vrednote NOB občine Ankaran, občine Piran, občine Izola, mestne občine Koper in od drugod. V kulturno-umetniškem programu so nastopili Pihalni orkester ZT Buje,

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

1495 dni – Ljubljana med drugo svetovno vojno

Če smo poleti leta 1990, ko sta pri jami pod Krenom skupaj stala nadškof Alojzij Šuštar in predsednik države Milan Kučan, še neka-ko računali z nekakšno pomiritvijo duhov, preden bi ti popolnoma ušli iz steklenice, in s tem tudi na zaprtje poglavja povojnih pobojev, kolaboracije in revolucionarnega nasilja s priznanjem krivde ene strani in odpuščanjem druge ter obenem priznanjem krivde druge in odpuščanjem prve, se v resnici nismo zavedali dejstva, pred kakšno kronologijo dogajanja v zvezi s tem stojimo. V tej kronologiji je bilo izrečnih in zapisanih nepregledno veliko neresnic, sklepanj, domnev, čisto navadnih laži, rokohitrskih zaključkov in žonglerskih interpretacij. Del Slovencev se je v revizionističnem duhu pripravljen celo odpovedati dejstvu, da smo Slovenci v tisti vojni stali na pravi strani zgodovi-

ne in obstali na strani zmagovalcev boja proti fašizmu in nacizmu.

Pri načrtovanju razstave o drugi svetovni vojni izbiramo vsebine in jih interpretiramo z zavedanjem, kdo bo obiskovalec, s kakšnim namenom si bo razstavo ogledal in kaj mu želimo sporočiti. Ob pripravi razstave v Mestnem muzeju *Ljubljana 1495 dni Ljubljana med drugo svetovno vojno* je bila posebna pozornost namenjena prav temu. Vsebina druge svetovne vojne pri nas ne povezuje, ampak kvečjemu razdvaja. Vredno je poskusiti to dejstvo preseči in različne vsebine tistega časa predstaviti z imenovalcem, ki ne more razdvajati. V našem primeru je to nasilje, ki je immanenten pojav vsake vojne. Razstava med pojma »vojna« in »nasilje« postavi enačaj. Že ob vstopu na razstavo se obiskovalec zazre v portret 22-letne Vide Pregarc in

stol, na katerem so jo avgusta 1941 ubili italijanski vojaki. V istem prostoru slišimo slavnega italijanskega tenorista Beniamina Giglia, ki je poleti 1941 nastopil v Ljubljani. Italijanski okupatorji so v te kraje prišli v prepričanju, da bodo sprejeti kot prinašalci visoke kulture podrejenemu ljudstvu. Tako je v Ljubljani obenem živel privid neke »normalnosti«, istočasno pa so bili Ljubljanci podvrženi različnim oblikam nasilja, ki se je stopnjevalo do najskejskih oblik terorja.

Ko obiskovalec zapuša razstavišče, se sreča s portreti vojakov različnih enot, ki so bili med vojno v Ljubljani – italijanski vojak, vaški stražar, slovenski policisti, nemški vojak, SS-ovec, domobranec, ponovno slovenski policist, četnik in partizan. Vsi so približno takšne starosti kot Vida Pregarc, v katero se obiskovalec zazre na začetku

razstave. Mladi ljudje, ki jim je vojna vzela mladost ali celo življenje. Vmes so predstavljene številne zgodbe Ljubljancanov, talcev, internirancev v koncentracijskih taboriščih, otrok, vojakov, aktivistov, posebej je poudarjena vloga žensk v odporu, pa tudi storilcev zločinov in najvidnejših predstavnikov kolaboracije. Razstavo spremljajo komentarji Edvarda Kocbeka, aktivnega udeleženca odpora, intelektualca, ki je v svoji želji po narodnem odporu znal tudi dvomiti.

Posebno vlogo v oblikovanju pripovedi o drugi svetovni vojni ima spremljevalni program razstave, ki z različnimi srečanji omogoča participacijo udeležencev na različnih ravneh poznavanja in osebnih vpetosti v pripovedi druge svetovne vojne. Obenem mora biti razstava vsebinsko zasnovana tako, da razumljivo predstavlja ne le vsebine

Ljubljane v drugi svetovni vojni, ampak z njimi tudi vsebine kulture miru in nenasilja šolajoči se mladini, ki je med pogostejšimi obiskovalci muzeja. Odgovornost muzeja, ki obiskovalcem ponuja vsebine težke dediščine, je v nagovoru, ki je vključujoč, temelji na spoštovanju vseh, ki razstavo ne le »pogledajo«, ampak iz najrazličnejših vzrokov tudi »doživijo«, obenem pa sledi strokovni pripovedi o predstavljenih temah.

Ob načrtovanju razstave, njeni postavitvi in dejavnostih v času, ko je razstava na ogled, smo v muzeju sledili želji, da bo osemdeset let po koncu vojne kamenček v mozaiku zavedanja o pomenu miru in vzgoji za nenasilje. Vojna je tisto, česar si ne želimo doživeti.

Dr. Blaž Vurnik,
foto: Blaž Gutman

NADALJEVANJE S STRANI 1

81. obletnica poboja 120 partizanov

Pevski zbor Korona, učenci Osnovne šole Ankaran in vokalna skupina Kersnik.

Vsakoletna komemoracija v Kučibregu obuja spomin na težke čase, ko je v novembru 1944 v dveh nemških okupatorskih ofenzivah na hribih okoli Kučibrega, Hrvojev in Topolovca padlo 120 borcev treh narodnosti, slovenske, hrvaške in italijanske. Območje je postalo simbol enotnega boja treh narodov proti okupatorju in pomena sožitja v Istri. Cilj Hitlerja je bil osvojiti istrski polotok in uničiti vsak odpor, kar pa mu zaradi odpora naših partizanov in civilistov ni uspelo.

Slavostni govornik župan mesta Buje Fabrizio Vižintin je povedal: »Danes smo se zbrali v spomin na umrle borce in civiliste, ki so pred 81 leti v boju s sovražnikom v Kučibregu in okolici na meji med Slovenijo in Hrvaško padli za svobodo. Huda bitka se je dogajala 3. in 4. novembra 1944, vodile so jo partizanske enote II. brigade 43. istrske divizije, italijanski partizani iz bataljona Alma Vivoda ter enote slovenskih partizanov z območja Kopra proti znatno močnejšim nemškim nacističnim in italijanskim fašističnim silam. V bitkah s sovražnikom v okolici Kučibrega je po znanih podatkih padlo 120 partizanov. Naša dolžnost je, da ohranimo spomin na strahote fašizma in nacizma, da se nikoli več ne bi ponovile.« Govornik se je zahvalil članom organizacijskega odbora za pripravo spominske prireditve.

Ankaranski župan Gregor Strmcnik se je med svojim govorom kot župan poslovil in dejal, da naslednje leto, ko bodo lokalne volitve, ne namerava več kandidirati za župana. V svojem govoru je poudaril javni interes, pa tudi da danes politične strukture služijo kapitalizmu. Ada Damjanac je tudi tokrat kot ena redkih poudarila pomen maršala Tita v narodnoosvobodilnem boju. Spominske proslave se je udeležil tudi predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman.

Slovenski utrip

REČICA PRI LAŠKEM

Majhna vas zavednih ljudi

Krajevna organizacija ZB Rečica je druga največja krajevna borčevska organizacija v Laškem, ima namreč več kot sto članov. Člani so najbolj ponosni na to, da jim uspe nadomestiti z novim članom vsakogar, ki jih zapusti. Enkrat letno pripravijo tradicionalno srečanje na Šmohorju, kjer poteka tudi vsakoletni občni zbor.

Letos je bil volilni, na njem pa presenečenj ni bilo: predsednik ostaja Edi Lah, podpredsednik Slavko Špiler, tajnica pa Zdenka Seidl. Častni predsednik je Stanislav Kužnik, sicer nekdanji dolgoletni predsednik ZZB za vrednote NOB Laško. Uradni del dopolnijo s krajšim kulturnim programom, v njem je letos z nekaj recitacijami nastopil Srečko Gradišnik, s pesmimi pa Rečiški pevci, ki jih vodi Mateja Škorja.

Njihova osnovna dejavnost je skrb za spomenike in druga zgodovinska obeležja, kar 20 jih imajo v vasi, ob njih vsako leto pripravijo tudi številna spominska srečanja. Ob cerkvi in pokopališču stoji veličasten spomenik z imeni vseh žrtv okupatorja, iz rečiške doline jih je bilo kar 57. Spomenik je bil postavljen že novembra 1945 in je bil sploh prvi spomenik žrtvam druge svetovne vojne v Sloveniji. Pošteno ga je že načel čas, zato je njegova obnova že dolgo načrtovana, izvedla naj bi se še letos. S sredstvi bo poleg donatorjev pomagala občina Laško, dela pa bo izvedla Komunala Laško. Že nekaj let imajo v načrtu tudi pripravo brošure o rečiški

partizanski poti, kar zahteva veliko organizacijskega dela in tudi znatna materialna sredstva. KO ZB sicer odlično sodeluje s krajevno skupnostjo Rečica, kar je potrdila tudi predsednica Jožica Mešl, ter z vsemi društvi v kraju in občini Laško. Med gosti občnega zbora je bil tudi letos Andrej Mavri, predsednik ZZB za vrednote NOB Laško.

Zadnja pripovedovalca o vojni

Tudi v Rečici žal ni nobenega aktivnega udeleženca druge svetovne vojne več, v vasi pa živita **Slavica in Vinko Špiler**, dolgoletna

kih. Njen spomin na vojno se ustavi leta 1945, ko so skozi Laško potovale dolge kompozicije vlakov z orožjem in ujetniki. »V Laškem smo imeli dve teti, pogosto sem bila pri njima, zato se tega dobro spominim,« pravi.

Potem pa se je tik pred koncem vojne zgodila tragedija: njen starejši brat Ivan, rojen leta 1927, je bil aktivist in je takoj odšel k partizanom, kar za mladeniče v uporniških rudarskih revirjih ni bilo nič čudnega. Učil se je za mehanika in kmalu postal sekretar SKOJ za laško območje. Padel je na pragu svobode, 17. marca 1945, v bližini doma,

Vinko, sin Slavko (podpredsednik KO ZB Rečica) in Slavica Špiler

ugledna krajana, ki se vojne še zelo dobro spominjata, čeprav sta bila tedaj še skoraj otroka. Obisk pri niju je poln nostalgije, pa tudi bolečih spominov, zato o tistih časih nerada pripovedujeta. Kot pravita, »kar je bilo hudega, je treba pozabiti«, a glede na vse zlo, ki se znova dogaja ob gledanju in poslušanju televizijskih poročil, žal pogosto pridejo na dan tudi hude stvari. In pripoved nekoga, ki je vojno sam doživel, je sicer zanj res boleča, za poslušalce pa zelo dragocena.

Slavica Špiler, z dekliškim priimkom Gozdnikar, se je rodila v rudarski družini v bližnjem Trnovem Hribu. Ob začetku vojne je bila stara dobrih deset let in zelo dobro se spominja pogostih obiskov Nemcev na njihovi domačiji in strahu, ki so ga vsi občutili v takšnih trenut-

pred cerkvijo v Sedražu. Njegova smrt je zavedno družino hudo prizadela, posebej pa njo, »moj brat je bil tak pogumen, korajžen fant, zelo iznajdljiv, vse si je upal«, se spominja. In doda, da je imel zelo lep pogreb z duhovnikom, »kar je bilo tedaj normalno in ni nikogar motilo, saj smo bili verna družina«. Sama se je pozneje pri teti učila za šiviljo, po vojni je šivala doma, a tega poklica ni nikoli opravljala, v službi je bila v kar nekaj nekdanjih uglednih laških podjetjih in se je upokojila kot kuharica v nekdanjem podjetju Tim Laško, današnjem Fragma-tu. Med drugim je delala tudi v rudniški menzi rudnika Sedraž in tam je spoznala moža Vinka. Leta 1953 sta se poročila.

Vinko Špiler, doma iz Olešč, ene izmed vasi v občini Laško, ima ne-

Edi Lah in Zdenka Seidl, predsednik in tajnica KO ZB Rečica

koliko bolj zabrisane spomine na vojno in o njih nerad pripoveduje. Kot mladeniču mu je grozilo, da ga bodo Nemci prisilno vključili v svoj podmladek, Hitlerjugend, zato so ga domači umaknili k stricu v Liboje, kjer je bil bolj varen. Spomni se, da so odrasli otroke pogosto uporabili za prenašanje pošte, saj otroci praviloma niso bili sumljivi, pogosto pa niti sami niso vedeli, kaj prenašajo v košarah ali torbah, s katerimi so jih odrasli poslali po opravkih. Na stričevi kmetiji so zbirali orožje za partizane, zato so bili tudi Nemci pri njih pogosti obiskovalci, in takrat so Vinka seveda skrili. »Nekoč so me skrili v seno in me pokrili. Ko so Nemci pregledovali skedenj, je vojak dvignil ponjavo in me zagledal, pa me je samo pokrtil nazaj in odšel,« se spominja, ob tem pa tudi strahu, ki ga je takrat občutil.

Vinko Špiler se je po vojni izučil za kovinarja, v Laškem je opravil obrtno šolo in delal kot strojnik rudniških jaskov v tamkajšnjem rudniku. Leta 1967 je postal inštruktor v avtošoli in ob tem še prostovoljni gasilec, kar je postalo njegov poklic, saj je bil vse do upokojitve vodja požarne varnosti v podjetju Tim. Ponosno pove, da je gasilstvo v njihovi družini že šest generacij tradicija, po njegovih stopinjah je šel sin Slavko, ki je bil dolgoletni prvi mož laških gasilcev in je tudi podpredsednik krajevnih borčevske organizacije, tradicijo gasilstva pa nadaljujeta tudi vnuk in pravnuk.

Jožica Hribar

POŽIGALSKA OFENZIVA

Istra ne pozablja

Po razpadu Italije so Nemci na zahtevo Hitlerja in po načrtu Rommlo-vega štaba v noči s 1. na 2. oktober 1943 poslali nad Istro 50.000 vojakov s 150 oklepniki. Slovensko in hrvaško Primorje so si namreč hoteli priključiti tretjemu nemškemu rajhu kot nemško deželo *Adriatische Kunsterland* z glavnim mestom Trst. Ta ofenziva naj bila popolna čistka partizanov ali obrambna utrditev Istre pred domnevnim izkrcanjem zaveznikov.

Prvi del nemške vojske skupaj z zapriseženimi italijanskimi fašisti je prodiral ob obali, drugi pa je bil usmerjen proti Buzetu. Neizurjene in komaj oblikovane partizanske enote iz nekdanjih posebnih bataljonov niso mogle zaustaviti nemških tankov. Najprej so se jim postavile po robu na prehodu čez Osapsko reko pri Orehu, nato pa med Rabujezom, Plavjami, Škofijami in

Korošci. Po večurnem boju je padlo 24 borcev Tržaške brigade, devet je bilo ranjenih, šestnajst pa zajetih. Nemška vojska je skupaj z italijanskimi fašisti, ki so bili že izkušeni morilci in požigalci naših narodnih in kulturnih domov, pobijala domačine in požigala hiše.

V dveh dneh so v slovenski Istri ustrelili več kot 200 prebivalcev in požgali 55 naselij ali 1800 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij, nato pa so zasedli vso preostalo Istro in skupno pobili več kot 2000 ljudi. Grozni podatki, vendar je bilo še veliko hujše, kot lahko povedo te številke.

Za številkami so namreč ljudje: pobiti, ranjeni, tisti, ki so ostali brez svojih najdražjih, brez hiše, ne samo brez strehe, ampak brez doma, živine in shranjenih pridelkov za zimo. Temu je treba dodati strah, ki se je naselil v ljudi, še hujši,

kot je bil prej pod italijanskim fašizmom. Takrat je bilo konec veselja in neizmerne upanja, ki sta naše ljudi preplavila ob propadu italijanske fašistične države.

Razpad Italije je namreč bil velika zmaga, uteha za trpljenje 25 mučeniških let pod fašizmom, prenašanja palice, ricinusovega olja, zaporov, mučenja in pobijanja, ki si so ga privoščili tisti, ki so se hvalili s svojo dvatisočetno kulturo. Pa ne samo 25 let, ta sovražni italijanski nacionalizem ali prafašizem nas je imel za sužnje ali nas je hotel poitalijančiti, odkar pomnimo. Fašizem je bil le vrhunec. V naše kraje so celo množično priseljevali fašiste in ustanavljali svoje občinske oblasti, in to prav tam, kjer so živeli najbolj zavedni in uporni Slovenci, temu so rekli bonifikacija.

S prihodom Nemcev se je vse to še podvojilo. Tukajšnji fašisti namreč niso odvrgli orožja, ampak so se le še bolj krvoločno pridružili nemškemu terorju in prevzeli vlogo najogabnejših rabljev. Še več kot podvojil pa se je tudi upor Primorcev, organizirano se je uprl ves narod, primera take enotnosti ni bilo v vsej okupirani Evropi.

Prva slovesnost v počastitev spomina na to požigalsko ofenzivo je bila kot običajno v Bertokih že 26. septembra, teden pred oble-

tnico. Tu se je namreč skupina domačega Čežerskega bataljona že teden prej spopadla z Nemci, ki so vdrli v te kraje po kapitulaciji italijanske vojske, in jih prisilila, da se umaknejo v Koper, nato je prvič napadla še koprške zapore in osvobodila politične zapornike. A v Istro je bila takrat že usmerjena Rommlova armada.

Spominsko prireditev so pripravili KO ZB za vrednote NOB Bertoki, krajevna skupnost Bertoki, KŠD Samo Bertoki, skupnost Italijanov Bertoki in Društvo upokojencev Bertoki. Udeležili so se je tudi poslanka v državnem zboru Tamara Kozlovič, župan Aleš Bržan in podžupanja Mateja Hrvatina Kozlovič. Glavni govornik je bil prof. dr. Livio Jakomin, ki je z odličnim govorom povedal vse, kar je treba vedeti o krajevnem prazniku, in poučno o vsem, kar se dogaja danes. Lep je bil nastop otrok in učencev ter pevskega zbora Društva upokojencev Bertoki - Prade. Večer je končal Obalni komorni orkester, ki je še posebej navdušil polno Dvorano Zvesta Apollonia.

V Dekanijah je bila osrednja slovesnost prav na 2. oktober. Nastopili so otroci tamkajšnje osnovne šole in pevski zbor domačega lovskega društva. Slavnostna govornica je bila dr. Vesna Mikolič, ki je v začetku govora spomnila na žrtve v tej vasi.

Krajevna skupnost Pobegi - Čezarji je slovesnost pripravila 4. oktobra pred spomenikom, na katerem je vklesanih 24 imen žrtev te ofenzive in še drugih 37 junakov. Veliko hudega so doživeli v teh vaseh, je poudarila slavnostna govornica Mirjam Muženič. Krajane je poleg predstavnikov borčevske in krajevene skupnosti pozdravil tudi župan mestne občine Koper Aleš Bržan, za kulturni program pa so poskrbeli otroci tamkajšnjega vrtca in domače osnovne šole, pihalni orkester Sv. Anton, harmonikar Miran Pečenik in voditelj Mark Djurašević ter Majda Santin in drugi.

Sklepna slovesnost v vaseh slovenske Istre v spomin na požigalsko ofenzivo leta 1934 je bila 25. oktobra v Svetem Antonu. Tudi na njej so s prisrčnimi nastopi sodelovali učenci osnovnih šol Elvire Vatovec Prade in Istrskega odreda Gračišče, domači recitatorji, pevska skupina Kafetarice, združeni MePZ Slovenec - Slavec iz Boršta in Ricmanj nad Trstom in pihalni orkester Sveti Anton, ki so ustvarili veličastno praznično razpoloženje naših partizanskih krajev. Po pozdravih krajevnih predstavnikov je kot slavnostni govornik nastopil novinar in književnik Marij Čuk.

M. I., foto: Martina Kofol

Poudarki govornikov

Dr. Vesna Mikolič: »Čeprav je Italija kapitulirala, je v Dekanijah ostal sedež fašističnega oddelka, ki je izvajal nasilje tudi v sosednjih vaseh. Najhujše je bilo tedaj, ko je enoto vodil Slovenec, imenovan Piko. Pod njegovim vodstvom je vas doživela številne grozote, med drugim tudi uboj štirih civilistov pri pokopališču. Med njimi sta bili komaj 22-letna partizanska učiteljica Elvira Vatovec in njena sestra Marija. Njuno trpljenje in pogum ostajata zapisana v spominu, zaznamovana s spomenikom pred pokopališčem.«

Mirjam Muženič: »Trpljenje in strah pa domačinov nista ohromila. Sila vedno rodi silo in nasilje vodi v upor! To nas uči še ne tako davna preteklost in to je potrdila tudi naša zgodovina! In ni nobenega dvoma o tem, kdo je branil domače ognjišče in ljudi, lasten narod, kdo se je boril za slovensko kulturo in materni jezik! Nobenega dvoma ni o tem, kdo je bil na strani naroda in evropskih zmagovalcev druge svetovne vojne, ki je vzela 60 milijonov življenj. Naši borci, partizani, kurirji in zavedni domoljubi so bili to in oni so bili na pravi strani zgodovine!«

Marij Čuk: »Živimo v svetu, ki je pozabil na svoj zgodovinski spomin in hkrati na jutri. Živimo na način, kot se obrača v veter, ki nas in nam prepiha vse, razum in čustva, in mi postajamo nemočni, tihi, vedno več vsak zase, brez skupnosti in skupnega. Skratka, vse je tako, kakršno je vodilo tega časa, nedorečeno, umazano, neprepoznavno, krvavo, kot da bi človek izgubil svoj kritični čut in ne zna več ločiti med dobrim in zlim. Upreti se. To smo dolžni tudi tistim, ki so na teh tleh, v teh krajih slovenskega dostojanstva dali vse, kar so mogli, da zavarujejo sebe in izročilo prednikov, to je jezik, identiteto, svobodo, zase in za nas.«

KOLEDAR 2026

Josip Broz Tito

Tudi letos smo pripravili koledar s fotografijami Josipa Broza - Tita. Koledar Josip Broz - Tito je 13-listni s spiralno vezavo in obešanko, podložnim kartonom in natron vrečko. Označeni so slovenski prazniki in lune.

Dimenzija koledarja je 31 x 47 cm + 5 cm prostora za dotisk. Ob koledarju ponujamo dotisk pasice. Koledarje lahko pošljemo tudi po pošti. 1 kos stane 8 evrov, 2–5 ko-

sov = 6 evrov/kos, 6–40 kosov = 5 evrov/kos, nad 40 kosov = 4,5 evra/kos. Cene so brez DDV. V ceno koledarja ni všteta poština.

Možnost plačila po povzetju dostavni službi ali po predračunu na TRR. Več informacij: Rok Mučič, Cesta svobode 51, 4260 Bled, tel. št.: 041 386 630, e-naslov: rok.mdesign@gmail.com

S. B.

SPOMINSKI DAN

Ko človek bo človeka prepoznal

Občina Kostanjevica na Krki 21. oktobra zaznamuje spominski dan, ki smo ga počastili s prireditvijo *Ko človek bo človeka prepoznal* 25. oktobra na Oštrcu. S spominskim dnem občina počasti spomin na žrtve fašističnega nasilja – talce, internirance, padle borke in borce – na ozemlju kostanjeviške skupnosti, kjer je med letoma 1941 in 1945 odporniško gibanje za narodno osvoboditev delovalo pod okriljem okrajne organizacije Osvobodilne fronte Gorjanci.

21. oktobra 1943 je med ofenzivo *Volkenbruch* (po italijanski kapitulaciji) nemški nacistični vojaški stroj med civilnim prebivalstvom z namenom kaznovanja za sodelovanje z odporniškim gibanjem ter za njegovo oslabeitev v enem samem dnevu pobil 25 talcev iz Kostanjevice, 13 s Prekope, tri iz Orehovca in enega z Dolšč. Na majhnem

ozemlju skupnosti med Krko in Gorjanci je bilo v fašističnem nasilju med drugo svetovno vojno ubitih 92 domačink in domačinov ter 73 narodnoosvobodilnih borcev. V zadnjih bojih leta 1945 je nato na naših tleh padlo še 15 neznanih borcev 9. in 17. krajiške brigade.

Slavnostna govornica na prireditvi je bila ministrica za kulturo Asta Vrečko, navzoče sta nagovorila tudi predsednik Občinske organizacije ZB NOB Kostanjevica na Krki Jakob Gašpir in kostanjeviški župan Robert Zagorc, kulturni program pa so sooblikovale učenke Osnovne šole Jožeta Gorjupa z recitacijami pod mentorstvom učiteljice Katarine Zahrastnik ter pevka in kitaristka Marjetka Popovski iz Izole. Na prireditvi so sodelovali tudi članice in člani društva Gorjanska četa, praporščaki veteranskih organizacij ter pripadniki slo-

venske vojske s častno stražo pri spomenikih.

Prireditve je potekala na dvorišču pri Sintičevih, več domačink in domačinov pa je sodelovalo pri pripravi prireditvenega prostora in pogostitve.

Pred prireditvijo je delegacija na kostanjeviškem pokopališču in pri spomeniku na Oštrcu položila cvetje. Sporočilo kulturnega programa in govornikov je bilo, naj nam spomin na preteklost sveti kakor luč v prihodnost, v kateri ne bo tolerance do sovraštva in kakršnih koli oblik nasilja. Namesto klika k oboroževanju in hranjenju vojne industrije naj velja poziv k miru na svetu in bratstvu med ljudmi. Slovensko zgodovino bi morali spoštovati takšno, kakršna je, z vsem, kar je bilo dobrega, pa tudi slabega.

Jakob Gašpir

TABORIŠČNI ODBORI

Ravensbrück – spominsko obeležje

Spomenik v Lidicah je posvečen vsem otrokom, ki so umrli v vojnah.

FrauenOrte Land Brandenburg – Projekt »Ženski kraji v zvezni državi Brandenburg« predstavlja zgodbe pomembnih žensk na različnih lokacijah po Brandenburg. Po vsej zvezni državi so razporejene informativne table o njihovem življenju in delu. Projekt se je začel leta 2010, od takrat pa ga usklajuje in razvija Svet za žensko politiko Brandenburg. Postavitev spominskih obeležij je vidna tudi na zemljevidu (<https://frauenorte-brandenburg.de/karte/>), kjer lahko najdemo slikovno in vsebinsko zanimivo gradivo o številnih ženskah, ki so soustvarjale zgodovino dežele Brandenburg.

14. septembra je bilo odkritje spominskega obeležja s skupnim naslovom FrauenOrte Land Brandenburg, posvečeno Mednarodnemu odboru za Ravensbrück IRK - CIR. Na povabilo organizatorjev sem se kot podpredsednica Mednarodnega odbora IRK - CIR udeležila slovesnosti ob odkritju spominskega obeležja in ob tem imela tudi krajši nagovor.

Letno srečanje v Kladnu na Češkem

Od 17. do 20. oktobra je bilo letno srečanje Mednarodnega odbora za Ravensbrück v mestu Kladno na Češkem. Srečanja se je udeležilo 23 članic in članov odbora, v katerem sodelujemo predstavnice in predstavniki 16 držav. Mednarodni odbor Ravensbrück organizira letna srečanja v različnih evropskih državah, kjer danes živijo nekdanje internirank in interniranci iz Ravensbrücka in kjer se ohranja spomin na deportacije ter spoštujejo žrtve fašističnega režima.

Osrednji cilj dela odbora je počastiti pogum in trpljenje žensk ter opozoriti današnjo generacijo, da mora storiti vse, kar je v njeni

moči, da se vojna, fašizem in rasizem ne ponovijo. Izvaja tudi lastne projekte, na primer razstavo »Obrazi Evrope«, ki je bila predstavljena v več evropskih mestih, in želimo si, da bi jo predstavili tudi v Ljubljani.

Program srečanja je bil zelo natrpan, že 17. oktobra zjutraj smo obiskali spominski park Lidice, vasico v osrednji Češki, ki je bila uničena 10. junija 1942. Po atentatu na Reinharda Heydricha 27. maja 1942 je bila vasica na ukaz Karla Hermanna Franka porušena do tal. Ustreljenih je bilo 173 moških, ženske in večina otrok pa so bili odpeljani v koncentracijska taborišča. Nacisti so s plinom umorili 82 lidiških otrok. Na območju, kjer je nekdaj stala vas, je danes spominski park s spomenikom in muzejem, v bližini pa je zrasla nova vas Lidice.

Po obisku Lidic smo se odpeljali v središče Prage, kjer smo se srečali z vladno komisarko za človekove pravice, Klaro Šimačkovico Laurenčikovo. Pod okrilje Urada za človekove pravice spadajo dolgoročni razvoj varstva človekovih pravic; pravice narodnih manjšin, integracijo romske manjšine, enakost spolov, status invalidov in status nevladnih neprofitnih organizacij.

Po vrnitvi v Kladno smo udeležence in udeleženci začeli uradno delovno srečanje in ga nadaljevali tudi vso nedeljo. Člani in članice smo poročali o dejavnostih in razmerah v svojih domovinah in se poenotili v stališču, da vzpon desnice v evropskem prostoru prinaša resno nevarnost za prihodnost vseh nas in naših zanamcev. Naslednje srečanje bo predvidoma oktobra 2026 v Nemčiji.

Vanda Straka Vrhovnik

Delovno srečanje v Kladnu

Iz Muzeja v Ravensbrücku so nas obvestili, da bo zaradi obnove prostorov nekaj časa zaprta (vse gradivo bo varno shranjeno) tako imenovana »Jugoslovanska celica«, namenjena spominu predvsem slovenskim internirankam. O posegih je obveščeno tudi veleposlaništvo v Berlinu. Ob tem se ponuja priložnost za razmislek o morebitnih spremembah razstavnega prostora.

LJUBLJANA

Italijanski fašisti ustrelili 24 talcev

V času, ko mineva 80 let od tistih majskih dni leta 1945, ko je bila Slovenija osvobodena fašističnih in nacističnih okupatorjev, ki so s pomočjo domačih izdajalcev štiri leta pobijali njene ljudi ter jo ropali in uničevali, se še bolj zavzeto spominjamo vseh onih, ki so takrat za svobodo darovali svoje življenje. Ta spomin nikoli ni zamrl in se jasno kaže ob slovesnostih v spomin na dejanja, ki so kruto zarezala v živo tkivo naroda. Obenem pa je to tudi opomin ob dogodkih, polnih podlosti in zla, s katerimi se spop-

vilni, ki jim ni vseeno, 13. oktobra v danes po njih poimenovani ulici poklonili spominu na 24 talcev, ki so jih italijanski fašisti 13. oktobra 1942 ustrelili na tem kraju. Delegacije MOL, ZB in SD so k spomeniku položile vence.

Slovesnost so soustvarili dijaka Gimnazije Poljane Ema in Luka, Partizanski pevski zbor, praporščaki ZB in Kvintet trobil Orkestra Slovenske policije, spomin na zgodovinski dogodek pa je obudil mag. Marko Koprivc. V govoru je opozoril, da gre za več kot

in seje sovraštvo. Zato je naša zaveza na tem mestu graditev družbe, v kateri spoštovanje in pravičnost vodita pred strahom in delitvami, zato se je treba boriti za pravičen in solidaren svet v Evropi in drugje.

Program, ki ga je pripravila prof. Mateja Pandel, je obsegal glasbeni in recitatorski del. Ob *Slovenski himni*, *Žalostinki in Domovini* v izvedbi Kvinteta trobil so spomin na vojne čase živo podprle pesmi v izvedbi Partizanskega pevskega zbora. Zaokrožile so ga besede Otona Župančiča s pesmima *Zemljevid in Z vlakom* pa pesmi *Begunec* in *Cesta mladosti* 2 Lojzeta Krakarja. Program se je končal z vedno aktualnim odlomkom pozdravnega govora Otona Župančiča, povedanega 10. maja 1945, ter s prvo kitico njegove *Izjave*: »Kdor je moral živeti štiri leta vklenjen v verige, ki nam jih je skoval tujec s pomočjo zločinskega izdajstva lastnih izgubljenec, sleparjev in slepcev, kdor je moral ves ta čas zatajevati pamet, misel in čustvo, besedo, vsak pogled in sleherni gib, se odreči prepokončni hoji ter molčati na sramotno početje klavnih poniglavcev, ta ve iz krute izkušnje, da se trajno brez svobode ne da živeti, ker je tako življenje hujše od smrti. Prebiti se je dalo s trdno vero in z mislijo na trenutek, ki je napočil zdaj.«

Marko Polič

rijemajo sedanje generacije in jih označujejo imena Ukrajina, Gaza, Sudan in še premnoga druga. Njegovo ohranjanje postaja še toliko pomembnejše tudi ob vse večji pojavnosti novega fašizma, sicer v drugačnih preoblikah, a z enakimi cilji. Kot da je tista zaveza »Nikoli več!«, dana ob koncu vojne, postala prazna beseda. Zato smo se šte-

le za obujanje spomina, da mora razmislek veljati ne le dogodku iz leta 1942, ampak tudi današnjemu času naraščanja nasilja, sovraštva in izključevanja, saj spomin na tem kraju zahteva tudi opredelitev. Potem je opozoril na tisti del slovenske politike, ki ne premore pietete do padlih partizanov in talcev ter potvarja zgodovino, razdvaja ljudi

LJUBLJANA

Pohod ob dnevu miru

Veteranske in domoljubne organizacije, članice Svetovne federacije veteranov (Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Zveza policijskih veteranskih društev Sever in Zveza društev in klubov MORiS), so v Ljubljani 21. septembra pripravile tradicionalni pohod ob dnevu miru. Pohod se je začel pred Moderno galerijo in nadaljeval po Cankarjevi in Čopovi cesti, Prešernovem trgu in Stritarjevi ulici do Mestnega trga.

Praznično razpoloženje je pričaral Orkester Slovenske policije, skozi program nas je popeljal dr. Ambrož Kvartič. Slavnostni govornik na prireditvi pa je bil dr. Uroš Lipušček, nekdanji dopisnik RTV Slovenija iz ZDA in Kitajske.

»Mir ni le odsotnost oboroženih spopadov, temveč tudi prisotnost pravičnosti, spoštovanja človekovih pravic, enakosti in solidarnosti. Brez teh temeljev nobena družba ne more dolgo živeti v miru, saj se nasilje in krivice slej ko prej ponovijo. Zato je svetovni dan miru tudi opomin, da mir ni nekaj samoumevnega, ampak je rezultat nenehnega truda in odgovornosti,« je v uvodu dejal slavnostni govornik. V nadaljevanju je poudaril, da bo nov univerzalni mir prvič v zgodovini moral biti utemeljen na večpolarnosti, saj bodo morale imeti enakopraven položaj tudi države svetovnega juga, ki postajajo gospodarsko, finančno, tehnološko in vojaško najmanj enako močne ka-

kor razvite države zahodnega kapitalističnega sveta. V tem sistemu, ki šele nastaja, bo imela vodilni položaj Ljudska republika Kitajska, sledila pa ji bo Indija.

»Paradoks današnjega časa je, da so bili mednarodni odnosi v času hladne vojne bolj stabilni kakor danes. Po njenem koncu so kronisti našli kar 251 vojaških intervencij in vojn. V večino vojaških posegov so bile vpletene ZDA, vodilna sila današnjega sveta. Svetovni mir je zato v največji meri odvisen od tega, ali se bodo ameriške politične elite sprijaznile z multipolarnostjo.

Vojna v Ukrajini in še posebej genocid v Gazi, ki ga Trumpova administracija odkrito podpira, potrjuje, da se ZDA ne želijo odpovedati svetovni prevladi oziroma svetu, v katerem so imele s pomočjo zaveznikov – med njimi je tudi Evropska unija skupaj z našo malo Slovenijo – prevladujoč vpliv. Vojna v Ukrajini je nazadnje vojna za naravna bogastva. Kdor jih bo nadzoroval, bo – kot je v začetku 20. stoletja ugotovil že slavni britanski geostrate Halford Mackinder – imel vodilno svetovno vlogo. Podobno je

tudi z genocidom v Gazi: veliki Izrael, utemeljen na prevladi ekstremnega cionizma, naj bi ZDA zagotovil nadzor nad najpomembnejšimi naftnimi viri na svetu. To bi jim omogočilo, da se posvetijo Kitajski, edini državi, ki lahko ogrozi ameriški globalni monopol,« je o miru razmišljal Uroš Lipušček. Svoj nagovor je končal z besedami: »Vse ljudi, predvsem pa vodilne državnike, pozivam, da zatremo demone, ki jih nosimo v svojih genih že od prazgodovine, in se odločimo za sodelovanje, prijateljstvo in mir. K temu nas zavezuje tudi slovenska ustava. Mir je danes najdragocenejša dobrina, ki je nad vsemi ideologijami. Gre za vprašanje, ali tudi glede na vse večjo podnebno krizo kot človeštvo preživeli ali ne. Doslej še nobena civilizacija ni prestala te preizkušnje. Bodimo prvi!«

Na prireditvi so prebrali poslanico generalnega sekretarja Organizacije združenih narodov in nacionalno mirovno sporočilo ter se z minuto tišine spomnili padlih bojnikov v vseh vojnah.

S. B.

Udeleženci pohoda za mir v Ljubljani

TABORIŠČNI ODBORI

Renicci, Gonars, Ustica, Monigo

Delegacija ZZB NOB Slovenije se je ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne in 82. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Renicci med 8. in 11. oktobrom udeležila spominskih slovesnosti v krajih Sansepolcro, Motina, Caprese Michelangele in Anghiari ter Cantiano v pokrajinah Toskana in Marke v Italiji.

V taborišče Renicci v kraju Motina nedaleč od zgodovinskega Anghiarija so prvi slovenski taboriščniki prišli 7. oktobra 1942 iz fašističnega koncentracijskega taborišča Gonars. Bilo jih je več kot sto. Pozneje se je v taborišču zvrstilo okoli 5000 Slovencev, ki so prihajali z Raba, iz Ustice, Moniga in drugih italijanskih taborišč. Več kot sto jih je v taborišču tudi umrlo. Danes so njihovi posmrtni ostanki shranjeni v kostnici v Sansepolcro, ki jo je leta 1972 zgradila Jugoslavija. V kostnico so prenesli tudi posmrtne ostanke padlih partizanov in drugih umrlih med vojno v tem delu Italije. Poleg Slovencev so v kostnici v Sansepolcro shranjeni tudi posmrtni ostanki Hrvatov, Srbov in Črnogorcev. Med njimi je tudi Dušan Bordon, ki je skupaj z Rusom Pjotrom Fesipovičem po kapitulaciji Italije s

Polaganje venca pri spomeniku Dušanu Bordonu in Pjotru Fesipoviču

Maršič. Vodja slovenske delegacije Janez Alič je ob tej priložnosti predstavnikom občine Anghiari in delegaciji ANPI s Sicilije podelil posebne značke z znakom 80. obletnice osvoboditve.

sednico ANPI Cantiano, pogovarjali smo se predvsem o obnovitvi pobratenja med Cantianom oz. Ferraro in Ljubljano, na kar spominja spominska plošča na osrednji stavbi v kraju.

Udeleženci spominske prireditve v nekdanjem taborišču Renicci v kraju Motina

skupino taboriščnikov pobegnil iz taborišča in se poskušal pridružiti italijanskim partizanom. Padli so v fašistično zasedo in oba sta žrtvovala življenje, da so se lahko drugi rešili. Med rešenimi je bil tudi Dušanov brat Rado. Druga skupina okoli 700 taboriščnikov pa je ustanovila jugoslovanski bataljon, vendar so jih zajeli Nemci, poslali nazaj v taborišče in okoli 700 predvsem Slovencev odpeljali preko Nürnberga v nemška taborišča Flossenbürg, Buchenwald in Dora.

V spomin na osvoboditev taborišča in prihod prvih Slovencev v taborišče je delegacija ZZB NOB Slovenije, v kateri so bili tudi štirje potomci taboriščnikov, položila venec k spomeniku v nekdanjem taborišču. Zbrane je pozdravil tudi župan Anghiarija Alessandro Polcri, ki je poudaril pomen tovrstnih srečanj pri ohranjanju zgodovinskega spomina. Z županom Polcrijem ZZB NOB Slovenije dobro sodeluje že vrsto let in mu je podelila zlato plaketo slovenske borbenske organizacije. Prav tako so bili na prireditvi predstavniki ANPI Anghiari in ANPI Sansepolcre ter ANPI Caprese Michelangelo. Prireditve pa je pripravil Mirco Dragi iz ANPI Anghiari. V imenu slovenske delegacije se je zahvalil Janez

Slovenska delegacija je vence položila tudi pri spomeniku v Sansepolcro in pri spomeniku Dušanu Bordonu in Pjotru Fesipoviču, si ogledala muzej ANPI v Sansepolcro in razstavo ter se udeležila pogovorov z delegacijo iz Sicilije, ki jo je vodil njen predsednik Giuseppe Mazzaghi, ki ima slovenske primorske korenine. Prav tako smo obiskali v mestu Cantiano 96-letno Marijo Santini, ki je med vojno številnim jugoslovanskim taboriščnikom pomagala pri iskanju zvez za odhod k italijanskim partizanom. Ob tem smo imeli pogovor s pred-

Ob koncu potovanja smo obiskali še mestce Pieve Santo Stefano in tamkajšnji muzej Fondazione Archivio Diaristico Nazionale (Fundacija Nacionalni arhiv dnevnikov), kjer je Janez Maršič izvršni direktor muzeja Natali Cangini predal kopijo dnevnika, ki ga je napisal njegov oče Vinko Maršič, taboriščnik v Gonarsu, Reniciju, Nürnbergu in Buchenwaldu. Maršičev dnevnik je obogatil zbirko 11.000 dnevnikov, ki jih imajo v muzeju.

Jani Alič, foto: Ivanka Kumelj, Mitja Dobre

Predaja kopije dnevnika Vinka Maršiča muzeju v Pieve Santo Stefano

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Reševanje
»romskega vprašanja«

Statistika kaže, da se v Sloveniji letno zgodi od deset do trinajst umorov oziroma ubojev. Doslej zaradi njih ni bilo nobenih protestnih zborovanj, politika se zanje ni zmenila, mediji so o njih poročali le v črnih kronikah. Konec oktobra se je v Novem mestu ob pol treh zjutraj pred lokalom Lokal Patriot zgodil pretep, po katerem je domačin Aleš Šutar zaradi hudih poškodb v bolnišnici umrl. Policija in tožilci so za kaznivo dejanje povzročitve posebno hude telesne poškodbe s posledico smrti obtožili 21-letnega Roma in ga priprli. Vest je takoj dobila poudarjeno prvo mesto v medijih – prednjačili sta obe osrednji televiziji – ki so poročali, da je Rom umoril Šutarja, čeprav še po skoraj mesecu dni ni znano, za kakšne poškodbe, ki so povzročile Šutarjevo smrt, je šlo. Tragični dogodek je med ljudmi predvsem na Dolenjskem sprožil val ogorčenja, obsodb in protestov. Tudi politiki vseh barv niso štedili ostrih in obtožujočih besed na račun Romov. Odstopila sta policijski in pravosodna ministrica. Predsednica države Nataša Pirc Musar je obiskala Novo mesto, prižgala svečo na kraju incidenta, se pogovarjala s tamkajšnjimi lokalnimi predstavniki in tudi z Romi.

V dolenjski prestolnici je bil tudi predsednik vlade Golob. Ob prihodu v Novo mesto so ga najprej izžvižgali, ko pa je na izredni seji mestnega sveta napovedal ostre, predvsem pravne in policijske ukrepe zoper tamkajšnje Rome, je bil deležen tudi aplavzov na trgu zbrane množice protestnikov. Opozicija je njegove napovedi o poostritvi policijskih ukrepov zoper Rome in nasploh razglasila za predvolilni manevar stranke Svoboda, vendar jim ni nasprotovala. Kritiki vlade, da ni storila dovolj za ureditev »romskega vprašanja«, kar je pripeljalo do Šutarjeve nasilne smrti, so se soglasno pridružili tudi župani. O tem, kaj (ni)so storili sami, da Romi ne bi več živeli v zanikrnih barakah brez tekoče vode in elektrike, da bi njihovi otroci hodili v šole in podobno, so raje previdno molčali. Enako tudi o tem, kam so šli za to namenjeni milijoni iz državne blagajne.

V trditvah opozicije, da je Golob imel pred očmi tudi skorajšnje volitve, je nekaj resnice. Ankete javnega mnenja vladni koaliciji napovedujejo precej izenačen volilni izid. Ne samo to, čisto mogoče je, da bo novo vlado po volitvah sestavil Janša. Zato seveda Golob ni izpustil iz rok priložnosti zajahati val večinskega splošnega pro-

tiromskega razpoloženja in s tem na volitvah dobiti kakšen glas več. Nobena skrivnost ni, da med prebivalci Slovenije že od nekdaj prevladujejo predsodki do Romov oziroma Ciganov, ki da so prostaki, divji, nevarni in umazani, delomrzneži, tatovi ... In da je torej treba ukrepati v slogu »Cigo na verigo«. Prav to pa naj bi v očeh ljudstva zagotavljal po žrtvi pretepa imenovani Šutarjev zakon. Pred volitvami torej Golob ni mogel ravnati drugače, kot je ravnal. Toda ob tem brezobzirnem strankarskem realizmu se postavlja niz vprašanj, ki presega politična preigravanja. Nobenih zagotovil namreč ni, da vsi ti ukrepi iz omenjenega Šutarjevega zakona ne bodo nestrpnost do Romov še povečali, jih še bolj getoizirali, namesto da jih čim bolj vključijo v slovensko družbo in s tem »romsko vprašanje« postavijo ad acta.

Romsko vprašanje? Zveni znano in zastrašujoče. Nekdanji predsednik države Janez Drnovšek je konec leta 2006 v Ambrusu, kjer so domačini »romsko vprašanje« hoteli rešiti s fizičnim obračunom z romsko družino Strojano, pred televizijskimi kamerami pribil, da so Romi s sestavni del Republike

Slovenije. Toda večinski del prebivalstva ne misli tako. Očitno tudi politika že desetletja ne. Če bi, bi ustava tudi Romom določila posebne pravice, kot so to zapisali za italijansko in madžarsko manjšino. Člen o slednjih šteje kar 247 besed, člen o Romih pa le 12. Očitna razlika je tudi pri zakonih. Tisti o posebnih pravicah Italijanov in Madžarov pri nas – sprejet je bil že leta 1994 – je veliko konkretnější od zakona o pravicah Romov. Za povrh so romskega sprejeli šele leta 2006. Tudi če pogledamo finančno plat, je deset milijonov iz državne blagajne za Rome drobiž ...

Drži, da so Romi po načinu življenja, izobrazbi in še po čem nekaj posebnega, vendar je nekaj vzporednic vseeno mogoče potegniti. Tudi oni so naša avtohtona manjšina, tudi oni imajo svojo kulturo in jezik, toda Romi denimo o lastnem radiu ali televiziji lahko samo sanjajo, enako velja še za vrsto drugih »posebnih manjšinskih pravic«, kot je na primer poslanski sedež v državnem zboru. Italijani in Madžari pri nas vse to imajo. Vprašanje je torej, ali se bo Golob, če bo dobil še en vladni mandat, vsaj približno zgledoval po Drnovšku in namesto represije zagnal celovit projekt za večjo integracijo Romov v slovensko družbo. Ali pa bo nekaj več kot deset tisoč Romov še naprej živelo v za človeka nevrednih getih?

Nobena skrivnost ni, da med prebivalci Slovenije že od nekdaj prevladujejo predsodki do Romov oziroma Ciganov, ki da so prostaki, divji, nevarni in umazani, delomrzneži, tatovi.

SPOMENIK EDA TURNHERJA - PRIMOŽA

Podrt, najden in vnovič postavljen

Na ploščadi pred Osnovno šolo v Višnji Gori je stal spomenik z doprskim kipom Eda Turnherja - Primoža, učitelja, kulturno-političnega aktivista, partizana in povojnega organizatorja spomeniškega varstva v Sloveniji. Spomenik je postavil Krajevni odbor ZZB NOV Višnja Gora. Bronasti kip je izdelal akademski kipar Zdenko Kalin, odkrit pa je bil leta 1978.

Potem ko je bila leta 1999 v dolini pod Višnjo Goro zgrajena nova osnova šola, je stara stavba iz leta 1906 dolga leta samevala, kip pa je še vedno stal pred njo. Proti koncu leta 2020 se je začela obnova stavbe v Hišo kranjske čebele, v času gradbenih del je bil podrt tudi spomenik in odstranjen neznano kam, stavbi pa je bilo odvzeto ime Osnovna šola Eda Turnherja - Primoža, ki ga je nosila vse od leta 1978.

Edo Turnher se je rodil 13. novembra 1896 v Loškem Potoku. Kot dijaka ljubljanskega učiteljskega je zajela prva svetovna vojna. Pri vojaki je bil odrejen v smučarski vod, kar mu je pozneje koristilo, da je kot učitelj v Višnji Gori naučil smučanja dr. Jožeta Rusa, ki je bil tedaj sodnik v Višnji Gori, 27. aprila 1941 pa je bil soustanovitelj Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Med njegovimi smučarji je bil tudi Jože Zupančič, novinar Slovenskega naroda, Tovariša in Ljubljanskega dnevnika, ki je odkril smučarske terene na Polže-

vem, med narodnoosvobodilnim bojem pa je bilo tam prizorišče bojev z okupatorji in domobranci. Ko je Turnher po končani prvi svetovni vojni končal učiteljsko, je postal učitelj – najprej v Mokronogu in zatem v Višnji Gori, vse od leta 1922 do leta 1942. V Višnji Gori je bil tudi vodja pevskih zborov, režiser in igralec ter telovadni učitelj v Sokolskem domu.

V Višnji Gori je kmalu po začetku okupacije leta 1942 ustanovil odbor Osvobodilne fronte, pozneje je postal član in nato leta 1942 sekretar Okrožnega odbora Osvobodilne fronte Stična, ko je tudi odšel v partizane. Med narodnoosvobodilnim bojem je bil izvoljen v propagandno komisijo Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, leta 1943 je bil odposlanec slovenskega naroda v Kočevskem zboru, od avgusta 1944 pa načelnik za prosveto v predsedstvu SNOS. Po vojni je bil tudi sekretar Glavnega odbora ZZB NOV Slovenije. Nato pa mu je bila zaupana organizacija spomeniškega varstva v Sloveniji in je postal ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo Socialistične republike Slovenije.

Turnher je bil tudi ljubiteljski slikar, slikarstva se je učil pri slikarju Ferdu Veselu v bližnjem Šentvidu pri Stični, s katerim je prijateljeval. Slikarsko znanje je obilno uporabljal pri ilustraciji partizanskega tiska in različnih plakatov. V partizanskem tisku sem zasledil zani-

miv dogodek poleti 1942, ko se je na Polževem zadrževal Prvi proletarski udarni bataljon, ki mu je poveljeval Stane Semič - Daki. Njegovi borci so na triglavkah nosili proletarski znak – rdečo zvezdo s srpom in klavivom. V bataljon je bilo na Polževem vključenih nekaj novih borcev, predvsem iz II. grupe odredov, ki niso bili določeni za odhod na Štajersko. Daki je želel, da bi tudi novi borci na kapah nosili proletarski znak. V ta namen je povabil na Polževo učiteljico Marijanco Šeme, ki je kot aktivistka Osvobodilne fronte delovala v muljavsko-krški dolini, ter ji naročil izdelavo teh znakov za nove borce.

Na tem območju je tedaj deloval Eda Turnher - Primož kot aktivist Osvobodilne fronte za stiško okrožje. Izrisal je petokrako zvezdico s srpom in klavivom, Marijanca pa je našla blago rdeče barve na epoletah gasilskih uniform v gasilskih domovih na Krki, v Zagradcu in na Muljavi. Iz teh delov epolet je izrezala rdeče zvezdice in na vsako z zlato nitjo izvezla srp in klavivo.

Prebivalci Višnje Gore so pogrešali spomenik Eda Turnherja - Primoža, ki je bil sestavni del mestnega jedra in so ga več desetletij dnevno videvali. Kljub obsežnemu poizvedovanju nihče ni vedel, kje je. Naključje je nanoslo, da je dalo prav v tem času Turistično društvo Višnja Gora vzidati v nasprotno stavbo, kjer je bila v srednjem veku mitnica, spo-

minsko ploščo cesarju Frideriku III. Namenjeno naj bi bilo spominu na 9. julij 1478, ko je cesar izdal listino, s katero je bila Višnja Gora iz trga povzdignjena v mesto, kar je imelo večstoletne posledice v njenem razvoju. Seveda so se takoj pojavile govorice, da je zdaj cesar nadomestil Turnherja. Ker je ožje jedro Višnje Gore spomeniško zaščiteno, je pri tej postavitvi sodeloval tudi Regionalni zavod za spomeniško varstvo Ljubljane. Tako so ob tej priliki njegovi sodelavci ugotovili, da je izpred stare šole izginil spomenik Eda Turnherja - Primoža. V njegovo iskanje se je zato vključil tudi zavod, saj je šlo za delo akademskega kiparja Zdenka Kalina in je bil Turnher prvi povojni

ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo SR Slovenije.

V sodelovanju med Regionalnim zavodom za spomeniško varstvo Ljubljana, Krajevnim odborom ZZB NOB Višnja Gora in Občinskim odborom ZZB NOB Grosuplje se je kip Eda Turnherja - Primoža našel v nekem skladišču v Ivančni Gorici.

Po večkratnih obiskih na vodstvu občine Ivančna Gorica, ki je bila sicer soinvestitorica preureditve hiše stare osnovne šole v Hišo kranjske čebele, je bil dosežen sporazum, da je bil spomenik Eda Turnherja - Primoža ustrezno obnovljen in da od julija letos spet stoji, tokrat pred Mestno hišo v Višnji Gori.

Franč Godeša

MESTNI MUZEJ IDRİJA

Odtujitev spomenika dr. Viktorja Volčjaka

Krajan nas je obvestil, da je s parkirišča pred Partizansko bolnico Franja 26. junija izginil bronasti doprski kip dr. Viktorja Volčjaka, ustanovitelja bolnišnice. Oskrbnik Mestnega muzeja Idrija je po prejetem obvestilu odšel na teren in potrdil novico. Ugotovil je, da so bila vlomljena tudi vrata na dostopni poti do bolnišničnih barak. Ni ugotovil, da bi bila na samih stavbah povzročena dodatna škoda, ves inventar pa je bil že pred časom umaknjen iz so-teske.

Spomenik dr. Volčjaku je stal na zavarovanem območju spomenika Partizanske bolnišnice Franja

(EID 1-00109), ki je spomenik državne pomena in v lasti občine Cerklje. Kraja je bila prijavljena na Policijsko postajo Idrija, obveščeni pa so bili tudi lastnica občina Cerklje, ministrstvo za kulturo in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Policisti so takoj po prijavi opravili ogled in razgovore. Domnevno je bil kip ukraden z namenom prodaje bronaste zlitine.

Avtor kipa je Tone Logonder, akademski kipar iz Škofje Loke. Spomenik je bil na pobudo KO ZB NOV Cerklje in Novaki odkrit 19. julija 1987.

Milojka Magajne

VANDALIZEM V NEMČIJI

V Burgu oskrunili spomenik zmagi

Po Evropi je vse več spomenikov v spomin na zmago zaveznikov v drugi svetovni vojni oskrunjenih. Predvsem so pod udarom spomeniki nekdanje Sovjetske zveze. Kot poroča mednarodna veteranska organizacija FIR, so vandali 30. julija oskrunili podstavek spomenika tanku, ki je postavljen v spomin na zmago proti nacifašizmu v Burgu, pokrajina Saška-Anhalt, porisali so ga s svastikami in drugimi nacističnimi simboli. To je že tretja skrunitev tega spomenika od avgusta lani. V Nemčiji je sicer več kot 50 spominskih krajev s simbolom FIR kot izrazom mednarodne protifašistične solidarnosti.

SAMOTORICA

Vandali razbili spomenik ruskemu vojaku

Na Samotorici je spomenik, spiralno zviti steber iz hotaveljskega marmorja, visok 180 centimetrov, z vklesanim napisom in imeni padlih borcev in žrtev fašistične nasilja iz bližnjih krajev. Avtor spomenika je arhitekt Marko Šlajmer. Odkrili so ga 8. septembra 1957.

Poleg spomenika je tudi grob ruskega partizana, ki je označen s kamnitim kvadrom velikosti 30 x 60 x 20 cm in vklesanim napisom *Tu počiva neznani ruski partizan*, kar naj bi dodali leta 1967. Grob je bil leta 2012 oskrunjen, zato so ga leta 2015 obnovili in mu dali se-

Po navedbah policije storilci skrunitve še niso odkriti. Takšna vandalska dejanja na sovjetskih vojnih spomenikih niso bila odkrita le v Burgu, temveč tudi v drugih mestih v Nemčiji. Burška mestna uprava je hitro odstranila grafite in obnovila spomenik. Veleposlaništvo Ruske federacije je pozvalo nemške oblasti, da v skladu z obveznostmi nemške strani iz dvostranskega medvladnega sporazuma o oskrbi vojnih grobov iz leta 1992 sprejmejo celovite ukrepe za zagotovitev varnosti sovjetskih vojnih grobov in spominskih območij v tej državi.

S. B.

danjo podobo – na starem kvadru z napisom so kamnito ploskev nadgradili s peterokrako zvezdo. Plošča nad podstavkom je visoka

70 centimetrov, široka 60 centimetrov in debela 10 centimetrov.

S. B., foto: Miran Štupica

PROSLAVA NA USKOVNICI

Spomin na padle borce

V prijetno toplem dopoldnevu smo se 7. septembra na Uskovnici zbrali na proslavi ob spominskem znamenju pri sirarni, ki spominja na boj Jeseniško-bohinjskega odreda in štiri padle borce. S kulturnim programom smo počastili spomin na dogodke pred 81 leti. Proslavo smo izvedli v sodelovanju z ZZB KO Jesenice in našim KO ZB Bohinj. V uvodu smo pozdravili navzoče predstavnike iz KO Jesenice - Žirovnica, Zasip, Radovljica ter člane naše organizacije in praporščake. Vse navzoče sta pozdravila tudi predsednik ZB KO Bohinj Boris Rožič in župan občine Bohinj Jože Sodja ter v svojem nagovoru orisala pomen in namen tovrstnih proslav v spomin na dogodke v preteklosti. Na proslavi je bil prisoten tudi Aleksander Jernejc, sin prvega komandanta JBO, ki je nosil originalni prapor Jeseniško-bohinjskega odreda iz leta 1944. Ta prapor je skupina borcev ob osvoboditvi Beograda 20. oktobra istega leta v skrajno slabem vremenu odnesla na vrh Triglava. Slavnostni govornik na proslavi je bil sin drugega komandanta JBO Ivana Leban, Vane Leban. Poudaril je, da se vsako leto na Uskovnici spomnimo borcev in vseh žrtev druge svetovne vojne, nekaj misli pa posvetimo Jeseniško-bohinjskemu odredu, partizanski enoti, ki je delovala na tem območju.

Konec druge svetovne vojne je bil v Evropi 8. maja 1945 s kapitu-

Uskovnica

lacijo Nemčije. 7. maja 1945 je bil Jeseniško-bohinjski odred napoten na Koroško. Zgornjesavska dolina je bila tedaj polna umikajočih se okupatorskih skupin, na Koroškem pa so že bili Angleži. 10. maja je bil odred že na Koroškem blizu Beljaka, vendar so jim Angleži s tanki preprečili nadaljnje premike. 17. maja je odred dobil nalogo, da se umakne s Koroškega. 22. maja 1945 je bil Jeseniško-bohinjski odred razformiran. Tedaj je imel že blizu 650 borcev. Takrat je splahnelo upanje, da bo Koroška priključena Sloveniji. Vane Leban je svoj govor sklenil, da nikoli ne smemo pozabiti vojnih dogodkov in partizan-

skega boja od leta 1941 do 1945, niti ne smemo pozabiti vseh žrtev, vseh padlih borcev, ki so nam leta 1945 priborili svobodo.

V kulturnem program je nastopila recitatorka Majda Gričar, ki je recitirala pesmi Karla Destovnika - Kajuha, za glasbeni del pa je poskrbel harmonikar Žiga Grm. Z minuto molka smo se poklonili vsem padlim, delegacije krajevnih organizacij pa so k spominskemu obeležju položile venček. Po uradnem delu proslave je pred kočo na Uskovnici sledilo druženje Planinskega društva Srednja vas.

Martin Gorišek

OB 110. OBLETNICI ROJSTVA

Odkrili spominsko ploščo dr. Antonu Vratuši

Predstavniki občine Grad, Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija so ob 110. obletnici rojstva dr. Antona Vratuše na rojstni hiši v Dolnjih Slavečih št.117 slovesno odkrili spominsko ploščo.

Humanist, družboslovec, slovenist jezikoslovec, literarni zgodovinar in kritik, publicist, urednik, slovenski politik in diplomat, prejemnik številnih državnih odlikovanj in priznanj, univerzitetni profesor akademik Anton Vratuša se je rodil 21. februarja 1915 v Dolnjih Slavečih, umrl je 30. julija 2017 v Ljubljani. Po študiju slavistike na ljubljanski Filozofski fakulteti je leta 1941 doktoriral v Ljubljani z disertacijo Levec in Ljubljanski zvon, leta 1950 pa je na Visoki politični šoli v Beogradu doktoriral še iz družbenih ved.

Od leta 1941 je sodeloval v narodnoosvobodilnem boju, po letu 1945 pa je opravljal številne državniške dolžnosti. Bil je podpredsednik predsedstva Zveze združenj za družbene vede Jugoslavije in član sveta Mednarodnega združenja za politične vede (IPSA), član upravnega odbora inštituta OZN za raziskovanje in izobraževanje (UNITAR), član uprave Mednarodnega inštituta za oceane na Malti (IOI). Za izrednega člana SAZU je bil izvoljen 23. marca 1978, redni član SAZU je postal leta 1985 – na Akademiji je bil predsednik odbora SAZU za preučevanje narodnih

manjšin in član odbora SAZU za trajnostni razvoj. Vratuša je bil od leta 1969 redni profesor na Visoki politični šoli in na Univerzi v Beogradu, na Univerzi v Ljubljani od leta 1974 in v Mednarodnem centru za promocijo podjetij v Ljubljani od leta 2004. Leta 1974 je v Ljubljani ustanovil Mednarodni center za upravljanje javnih podjetij v deželah v razvoju (ICPE). Bil je ustanovitelj Vrta spominov in tovarištva, pobudnik za ustanovitev Ustanove dr. Vaneka Šiftarja, dolgoletni predsednik Programskega sveta UŠF in od leta 2006 častni član zbora ustanoviteljev te ustanove. Bil je častni doktor Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru. Akademik Anton Vratuša

je bil neomajno zvest življenjskim in delovnim vrednotam ter idealom, ki so mu jih določale slovenske in prekmurske korenine – šlo je za prepoznavno vodilo njegovega celotnega družbenega delovanja v pred-, med- in povojnem jugoslovanskem, slovenskem in mednarodnem okolju. Veliko vrednost in poseben pomen imajo njegov prispevek k narodnoosvobodilnemu boju in prizadevanja za ohranitev slovenskega naroda, graditev temeljev slovenske državnosti, vzpostavljanje slovenske suverenosti, razvoj znanosti ter krepitev kulturne identitete in mednarodnega ugleda Republike Slovenije.

S. B.

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Kako razvite države gospodarijo z energijo

Energija je sposobnost opravljanja dela in dajanja vira toplote. Uporabljamo jo za proizvodnjo dobrin in tudi kot dobrino. Primerjajmo gospodarjenje z energijo v štirih gospodarsko visoko razvitih državah, v ZDA, Nemčiji, Japonski in Avstraliji. Vse imajo visok dohodek na prebivalca in veliko človeškega kapitala (PENN, 2025). Vse so dosegle raven razvoja, pri kateri poraba energije na enoto bruto domačega produkta (BDP – vrednost novoustanavljenih dobrin) upada. Od leta 2000 do 2023 se je zmanjševala povprečno po okoli 2 odstotka letno, v ZDA in Nemčiji nekoliko hitreje, na Japonskem in v Avstraliji pa nekoliko počasneje. ZDA in Avstralija sta obilno preskrbljeni s surovinami, za Nemčijo in Japonsko pa so surovine redke (2025 Energy Institute Statistical Review of World Energy, 2025; World Bank, 2025).

Po podatkih za leto 2023 porabijo ZDA še enkrat toliko, Avstralija pa dve tretjini več energije na prebivalca kot Nemčija ali Japonska. V ZDA dobra preskrbljenost s surovinami omogoča gospodarsko rast, saj je v primerjavi z Nemčijo in Japonsko razlika v porabi energije na enoto BDP manjša od razlike v porabi energije na prebivalca. ZDA porabijo slabi dve tretjini več energije na enoto BDP kot Nemčija in četrtno več kot Japonska. Poraba energije je v Avstraliji na prebivalca za petino manjša, na enoto BDP pa enaka kakor v ZDA, kar kaže na manjšo učinkovitost gospodarjenja z energijo.

Skupna značilnost analiziranih držav je, da porabijo dobro tretjino vse energije iz nafte, proizvodnja električne energije pa dosega približno polovico porabe energije. Obnovljivi viri so pri pokrivanju porabe energije s četrtnim deležem najpomembnejši v Nemčiji (v drugih treh državah le dobra desetina). Premog je pri pokrivanju porabe energije na Japonskem in v Avstraliji (četrtna) pomembnejši kakor v Nemčiji (šestina) in zlasti v ZDA (desetina), ki pa tretjino porabe energije pokrivajo s plinom. V Nemčiji in Avstraliji dosega plin približno četrtno, na Japonskem pa petino porabe energije. Zaradi dobre preskrbljenosti z energetskimi viri so cene električne energije za gospodinjstva in še zlasti za industrijo najnižje v ZDA. Na Japonskem so te cene za industrijski odjem višje za enkrat, v Avstraliji in Nemčiji pa za dvakrat (IEA – International Energy Agency). Zanimivo, da v Avstraliji dobra preskrbljenost z naravnimi viri ne vpliva na nizke cene električne energije.

Posebnost ZDA je tehnološka revolucija pridobivanja nafte in pli-

na iz skrilavcev. Med letoma 1997 in 2019 so jo ob visokih svetovnih cenah nafte in zemeljskega plina uvedli proizvajalci v Barnett Shaleplayu (Teksas). Leta 2020 je pridobivanje plina iz skrilavcev obsegalo že štiri petine proizvodnje plina v ZDA. Ta revolucija je na ameriško gospodarstvo delovala zelo ugodno (Jaimes in Gerlagh, 2020).

Nemčija deluje na evropskem energetske trgu z močnim vplivom subvencij obnovljivim virom energije in visokimi cenami emisijskih kuponov (Somosi in Megyeri, 2022). Nemčija je začela obsežno financiranje, skoraj odstotek BDP letno, naložb v obnovljive vire energije po sprejemu Direktive o obnovljivih virih energije EU leta 2009 (Križanič in Oplotnik, 2017). Tamkajšnje cene električne energije so najprej zanihale navzdol, nato pa so se ob evropski energetske krizi med letoma 2021 in 2023 precej povečale. Leta 2011 je nemški parlament odločil, da država opusti proizvodnjo električne energije iz jedrskih elektrarn, kar je tej državi zelo poslabšalo indeks energetske varnosti (Obadi in Korček, 2020).

Na Japonskem je trg električne energije pod vplivom monopola (Kanamura in Bunn, 2022). Japonsko gospodarstvo je visoko industrializirano in se opira na dobavne verige ter porabo energije v trgovinskih partnericah (Maeno in ostali, 2022). Japonski energetske sektor je po nesreči jedrske elektrarne v Fukušimi leta 2011 doživel velik šok, strukturne spremembe in podražitev električne energije (Truong P. Truong in Hamasaki, 2021).

Za avstralski trg električne energije so značilni dvig stroškov omrežja, vpliv nedosledne politike zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov (uvajanje in opuščanje davka na ogljik med letoma 2012 in 2014) ter povečanje cene elektrike, povezano z zaprtjem premogovnih elektrarn med letoma 2012 in 2016 (Rai in Nelson, 2020). V tem letu je Južna Avstralija doživela obsežen električni mrk. Cene električne energije za gospodinjstva v Avstraliji naraščajo tudi zaradi večjih potreb po hlajenju (Simshauser, 2023). Avstralija je med letoma 2016 in 2020 izrazito povečala zmogljivosti obnovljivih virov energije (tako imenovani supercikel), kar je povzročilo nihanja v elektroenergetskem omrežju z izpadi dobave in s tem povezanimi stroški (Simshauser, 2021). Avstralija se pomanjkanju ponudbe električne energije ne prilagaja več z izklopi, ampak z visokimi cenami. Ti učinki se prenašajo med regionalnimi trgi avstralskih zveznih držav. Podražitev učinkuje močnejše od pocenitve (Naeem in drugi, 2022).

Posebnost ZDA je tehnološka revolucija pridobivanja nafte in plina iz skrilavcev.

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (46)

Narodni heroj Stane Žagar

Učitelj Stane Žagar je bil z Žage pri Bovcu, ki je po prvi svetovni vojni prešla pod Italijo, in je v Jugoslavijo tako kot 70.000 njegovih primorskih rojakov pribežal pred italijanskim fašizmom. Ob koncu vojne se je med prostovoljci boril za severno slovensko mejo. Z družino se je ustalil na Srednji Dobravi pri Kropi in bil tam osemnajst let zgled učitelja in ljudskega prosvetitelja.

Organiziral je kmetijske tečaje za odrasle, jih učil sadjarstva, turizma, zborovskega petja itd., skratka, z nekakšno šolo v naravi je krepil gmotno in kulturno blaginjo kraja in bil karizmatičen zgled svojim učencem. Bil je komunist. Komunizem je razumel v izvirnem pomenu besede: kot skrb za druge, interes za javno dobro, predanost socialnim idealom svobode, enakosti in solidarnosti. Zaradi politične dejavnosti je tik pred drugo svetovno vojno ostal brez službe. Ko so Nemci zasedli Jugoslavijo, je na Gorenjskem organiziral oboroženi upor.

Na robu Jelovice je ustanavljal partizanske čete in jih povezal v Cankarjev bataljon. Ko je število borcev naraslo na 660, je spomladi 1942 načrtoval splošno gorenjsko vstajo, vendar je bila 27. marca njegova četa, ki je prezimovala na Planici nad Crngrobom, izdana. Polovica od skupaj 32 borcev se je prebila iz nemškega obročja, Žagar pa je v boju padel skupaj s 14 soborci.

Po drugi svetovni vojni je bila Srednja Dobrava poznana prav zaradi Staneta Žagarja. Med 90 bolj ali manj znamenitimi prebivalci, vpisanimi v lokalni biografski leksikon, Dobrava nima osebnosti, ki bi jo zaznamovala bolj kot on. Leto

za letom so prihajale ob komemoracijah na njegov grob množice, tudi več tisoč ljudi. Staneta Žagarja se spominjamo dvakrat letno, na pokopališču ob dnevu mrtvih in za praznik Osnovne šole Staneta Žagarja v bližnji Lipnici okrog obletnice njegove smrti, z eminentnimi govorniki: Božo Repe, Dragan Petrovec, Matjaž Kmecl, Ivo Vajgl, Uroš Lipušček, Vesna Mikolič, Ljubo Bavcon, Miloš Šonc, Bogdan Knavs, Viktor Žakelj, Rudi Rizman, Klemen Lah, Andreja Rozman - Roza in nazadnje Milan Kučan.

Po vojni so po njem poimenovali najvišja državna priznanja za pedagoško delo, Žagarjeve nagrade. Leta 1994 so v poosamosvojitveni ihti in iz alergije na vse skupnostno in partizansko Žagarjevo ime odstranili, kot da bi bilo njegovo zavzemanje za javno dobro in za narodno osvoboditev nekaj kužnega. Leta 2012 so ga odstranili iz imena kranjske vojašnice, kjer je bila od leta 1959 plošča z njegovim imenom, in vsakih nekaj let ga skušajo lažni domoljubi z abotnimi argumenti odstraniti tudi iz imena lipniške šole. Oblatiti ga želijo z zgodbico, ki je vzniknila iz nič, 80 let po njegovi smrti, da je ob odhodu z Dobrave menda sosedu ostal dolžan za nekaj jajc in mleka.

Na pokopališču ob dobravski cerkvi so ga prekopali oktobra 1945, skupaj s 14 soborci iz teh krajev, katerih trupla so prej ležala, kjer so padli. Stara črno-bela fotografija kaže okrašene pare z dvema vojakoma za častno stražo, na vencih sta srp in kladivo, na mizi pa razpelo in žegnana voda z vejico. Tu sta pokopana tudi dva od njegovih petih otrok: sin Stane je padel na Okroglem nad Savo še ne en mesec za očetom, hči Nada pa

ob koncu vojne v prekomorski brigadi pri Kninu.

Ponarejevalci zgodovine bodo težko odpravili spomin na narodnega heroja Staneta Žagarja, ohranjanja in utrjuje ga vse preveč obeležij, kar devet jih najde iskanje po zbirki partizanskih spomenikov na spletišču Partizanstvo.si.

Grobišče na pokopališču na Srednji Dobravi je iz 18 nagrobnih kamnov in spomenika. Marmorna-

Grob Staneta Žagarja na dobravskem grobišču

ti kubus arhitekta Borisa Kobeta z napisom Mateja Bora »In vendar je vaše seme poglalo« je bil postavljen leta 1957, grobišče pa urejeno leta 1961. Nagrobniki so v dveh vrstah, iz vsakega se vzpenja prelomljen kovinski klas (skovali so jih seveda v bližnji Kropi).

Na Planici nad Crngrobom, kjer je Žagar padel, stojijo tri obeležja z njegovim imenom:

- Pod hribom Mali rovt dober kilometer od Planice proti vzhodu je na kraju, kjer je taborila Selška četa, prvotno grobišče z imeni vseh 15 padlih 27. marca 1942, urejeno je bilo leta 1947 in obnovljeno leta 1982.

- Ob križišču cest pred vasjo so na enem od treh kamnov, postavljenih v spomin 32 padlim par-

Prekop Staneta Žagarja na dobravsko pokopališče 28. oktobra 1945

Plošči dobravskim izgnancem in Stanetu Žagarju na gasilskem domu na Srednji Dobravi

Stane Žagar

Doprnsni kip pred Osnovno šolo v Lipnici

mreč vztrajno odstranjeval. Pokažemo lahko na dvojce Žagarjevih doprnskih kipov, oba sta delo kiparja Staneta Keržiča: en odli-tek so postavili leta 1963 pred vojašnico v Kranju, drugega pa leta 1977 pred osnovno šolo v Lipnici. Potem pa so tu še tri plošče: eno so leta 1969 privili na steno gasilskega doma na Srednji Dobravi, kjer je bila pred vojno Žagarjeva osnovna šola, ena je v kraju Žaga na mestu, kjer se je rodil, ena pa na Kocjanovi domačiji na Laškem nad Bukovščico v Selški dolini, kjer je bil v začetku decembra 1941 na njegovo pobudo sprejet sklep o splošni vstaji na Gorenjskem.

Miran Hladnik

Partizanstvo.si

Prvega novembra 2025 kaže števec spletišča **Partizanstvo.si** 9244 partizanskih spomenikov. Ob tej zbirki počasi rastejo podporne zbirke drugih spomenikov (osamosvojitveni ipd., 600, hrvaški, 269), v zanketu sta zbirki partizanskih točk brez obeležja, 20) in partizanskih poimenovanj, 10), na zemljevidu je označenih tudi 13 partizanskih obhodnic in linije okupacijskih mej. Z modro zvezdico je označenih okrog 570 obeležij, ki še čakajo na obisk in natančen popis, z zeleno zvezdico pa nekaj nad 600 točk, kjer so nekoč spomeniki bili, danes pa jih ni več.

Kakšna poizvedovanja zbirka omogoča, je razloženo v svežih napotkih na servisnih straneh projekta na Wikiverzi pod naslovom Za prvo srečanje z zemljevidom. Z zbirko si je že pomagal Colin Brooks pri popisu usod ustanoviteljev Molniške čete, glej njegov prispevek k spomeniku Molniške čete.

Borut Kersnik in Miloš Kermavnar sta v arhivu in muzeju dobila zanimivo gradivo za natančnejši opis grobnice 72 partizanov v Radovljici. Kaj pravite, ali je slička mrtvega partizana z Lipniške planine na Jelovici leta 1942 primer-na za informacijsko tablo pred

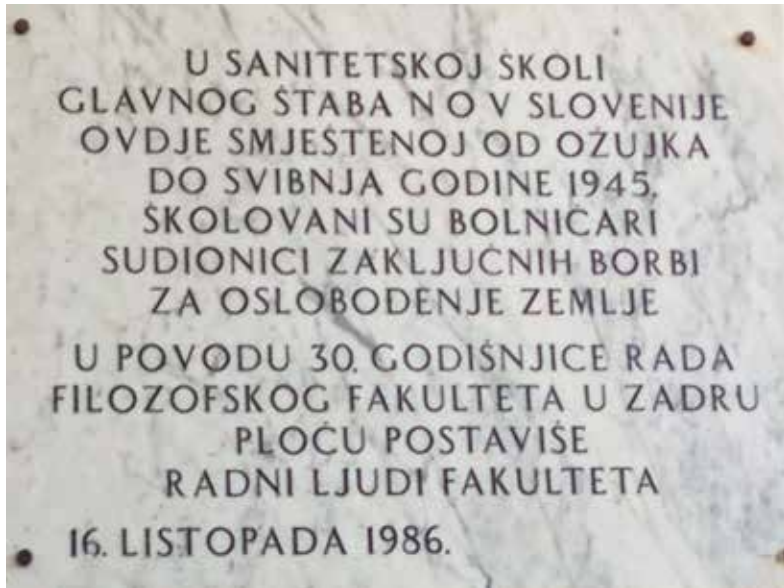
spomenikom? Sam mislim, da je, ker šele taki posnetki razkrivajo pravo podobo vojne in odvrčajo od nje; za razliko od razstave ubijalskega orožja na nedavnem celjskem sejmu. Z Jankom Vebrom smo se povezali v prizadevanju za identifikacijo množice partizanov z neznanim krajem pokopa. Padle, ki so vpisani na spomenikih, poiščemo v državni zbirki žrtev druge svetovne Sistory in naredimo povezavo na tamkajšnji opis padlega. O napakah in razhajanjih v podatkih, ki se pri tem razkrijejo, poročamo neposredno v Sistory. Precej je tam podvojenih vpisov, zato predvidevamo, da bo skupno število žrtev druge svetovne vojne na Slovenskem nekaj manjše od 100.000, kolikor je zdaj vpisov. Morda pri Sistoryju poskrbijo še za vzajemne hitre povezave na vnose v naši spomeniški zbirki.

Naj pokažem na sveže govore (Kučanovega na Srednji Dobravi in Lunačkovega na Ogenjci) ter na predstavitev Partizanstva. si v Mladini 17. okt. 2025. Mojca Luštrek je na Blogspot.com 2024 dokončala reportažo Po poti XIV. divizije, na njenih 28 etap se pride s seznama objav ob projektu.

Miran Hladnik

SPOMINSKA PLOŠČA

Filozofska fakulteta v Zadru

Predsednik Združenja dalmatinskih taboriščnikov, ki so med drugo svetovno vojno trpeli v Mussolinijevih taboriščih, Vladimir Alavanja, nam je poslal fotografijo, ki jo je posnel v avli Filozofske fakultete v Zadru.

Na plošči je (v prevodu) zapisano: »V medicinski šoli Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske Slo-

tizanom na tem območju (spomenik je zasnoval Nande Jocif), verzi Žagarjevega primorskega rojaka Alojza Gradnika: »V svobodni zdaj nam je skrivnost očitna. Naroda zarje se rode le v noči, njegova rast in moč so žrtvujoči, bolj od življenja smrt je rodovitna.« Za Gradnika, ki se je v nekom sodnem procesu pred vojno zameril komunistom, sicer radi pravijo, da je bil po vojni v nemilosti.

- V bližini na drugi strani ceste stoji novejši spomenik Stanetu Žagarju in 14 tovarišem, padlim marca 1942. V obliki desetih poševnih betonskih stebrov ga je leta 1982 zasnoval arhitekt Jože Logar. Črke Žagarjevega imena na njem so doslej večkrat obnovili, zmedeni domačin jih je na-

VABILO

Goreljek

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica in Odbor Prešernove brigade pripravljata **v soboto, 13. decembra 2025, ob 11. uri** spominsko slovesnost v počastitev 82. obletnice boja III. bataljona Prešernove brigade, ki bo na kraju boja – pri spomeniku na Goreljku v bližini hotela na Pokljuki.

Skupen grob

*Tisoč mož, več še več
leži v eni jami,
kot polena nametani
skupaj bodo pokopani.*

*Prst vas bo zasula,
V usta vam bo rila,
Še mrtve vas dušilo
Zemlja tuja in nemila.*

Franc Dermastja – Som
(v Dachau aprila 1945)

J. A.

NAŠ POGOVOR

Janez J. Švajncer

Ustanovitelj in lastnik Vojnega muzeja v Logatcu

»Danes človek ne more več vedeti, kaj je še sploh slovensko«

Janez J. Švajncer je človek s številnimi darovi, raznovrstnimi izkušnjami in obiljem vlog, od zbiratelja in varuha kulturne dediščine, raziskovalca zgodovine v različnih obdobjih, skrbnika nepristranske podobe slovenskega partizanskega boja, kritičnega ocenjevalca prirojenih spisov o polpretekli zgodovini do strastnega zagovornika resnicoljubnosti in borca za pravičnost. Kot je zapisano v Wikipediji, je to »slovenski brigadir, zgodovinar, pisatelj, novinar, muzealec, pravnik, urednik, veteran vojne za Slovenijo«. Ne samo delovanje na različnih področjih, za Janezom J. Švajncerjem je tudi burna osebna zgodovina, ki se je začela z voditeljstvom študentskega gibanja 1968/69 v Mariboru, se z novinarskim delom izrazila v prizadevanjih za slovensko vojsko in se v zadnjih desetletjih povezuje predvsem z vojnim muzejem.

Dr. Maca Jogan

Kdaj ste začeli zbirati različne predmete, ki so kakor koli povezani z vojevanjem, in kako se je vaša zbirka širila? Ali imate natančen seznam različnih eksponatov te bogate zbirke, koliko jih je razstavljenih, koliko še v kakšnem depoju v vaši hiši? Vam je uspelo vse popisati v svojih pisnih gradivih?

Zgodnja leta sem preživel na majhni kmetiji pri maminih starših v Hranjigovcih nad Ormožem. Po mestih so prave igrače verjetno bile, moje so bile, kar je bilo pri roki. To je bila nožnica stare avstrijske sablje, ki je predstavljala sabljo. Jekleni kos sestreljenega bombnika je bil v igri plug. Raketna pištola iz prve svetovne vojne je bila pištola. Majhno puško mi je naredil stari oče. Ko so šli na njivo, so mi dali vezani ilustrirani glasnik iz prve svetovne vojne, da sem trgal liste in gledal slike. V odvečnem predalniku so bili stari kovanci in medalja s Francem Jožefom na njej ... Potem ko sem moral k staršem v Maribor, je šlo vse to z menoj, s tem pa tudi želja, da bi imel še kaj več. Ni šlo za zbiranje, ampak za bogatenje življenja in še bolj za beg v preteklost. Vse to je bilo zame opredmetena zgodovina, ki je domišljiji puščala prosto pot.

Poleg tega je bila pri nas doma v Hranjigovcih vojna še vedno živa, saj je od nje minilo samo nekaj let, toda niti ne samo druga svetovna vojna, nič manj tudi prva. Vedno je beseda nanescala na vse to, ko so naši ljudje po tem ali onem delu posedeli in je bil dan mimo. Tedaj še ni bilo strojev, zato so večja dela sosedje opravljali skupaj, zdaj pri eni, zdaj pri drugi hiši, in so se veliko pogovarjali. Stari možaki o ruski fronti v prvi vojni, naši domači o drugi vojni. Hiša je bila partizanska, mama je bila že leta 1941 kurirka med Vinkom Meglo in Ljubljano. Z Meglo, ki so ga po vojni razglasili za narodnega heroja, sta bila sošolca. On komunist, ona iz tradicionalno katoliške Meškove družine, toda sovraštvo do nemških okupatorjev jima je bilo skupno. Tam so bili tedaj ljudje večinoma zelo narodno zavedni, verjetno posledica katerega od odločno narodnih župnikov, ki so v 19. stoletju službovali pri Tomažu. Na poti iz Ljubljane so mamo ujeli Kočevarji, potem je bila zaprta v Mariboru, ko so zvečer prihajali Nemci in ženske po celicah niso mogle vedeti, katero bodo odvedli na dvorišče in jo ustrelili. Tedaj so na dvorišču sodnih zaporov ustrelili na stotine Slovencev. Kar sredi mesta, ves Maribor je poslušal krike in strele. Mama je bila obsojena na smrt, vendar so se odločili, da gre v Auschwitz. Na Borlu pa je na smrt zbolela, in da ne bo stroškov

s pogrebom, so poklicali domače, naj pridejo ponjo. Toda ostala je živa in do konca vojne pripadnica narodnoosvobodilnega boja, kot njena družina doma. Kako bi jaz lahko bil drugačen, saj sem rasel tam, to je bil moj dom, stari predmeti samo oprijemljiva preteklost.

Ne, pri meni predmeti iz prejšnjih časov niso bili kot zbirka. Z nešteto knjigami in članki sem jim dal nesmrtnost, njim in s tem tudi vsem našim prednikom, ki so jim pripadali. Kot da je bil to moj dolg. V mladih letih sem res mislil, da imam stare sablje, slike, medalje, čelade in še kaj, zdaj pa že dolgo vem, da nisem imel ničesar. Vse mi je bilo zaupano samo za nekaj časa. Kot prej pred menoj meni popolnoma neznanim ljudem, kdo bi lahko vedel, komu vse bodo pripadale za menoj ... Tudi on ne bo vedel, da so bile nekoč pri meni, da so mi bogatile življenje in kako sem jih imel rad. Ne bo me več, moje sablje pa bodo še vedno enako žive in lepe, in je to lepo vedeti.

Kot natančen kronist zgodovinskega dogajanja imate gotovo zabeležene tudi vtise obiskovalcev, zlasti takih, ki so v tej tematiki »doma«; morda omenite kakšen zapis.

V knjigah, kamor so se vpisovali obiskovalci, je toliko lepih zapisov, da bi bil krivičen do drugih, če bi izbral enega ali dva. Vojni muzej Logatec je leta 1998 slavnostno odprl general Janez Slapar, potem pa se je zvrstilo na stotine obiskovalcev, domačih in tujih. Tedaj Slovenska vojska še ni imela svojega muzeja in so sem vodili svoje oficirje in vojake ter tuje delegacije. Jaz sem vodil po zbirki in povedal, kar sem mislil, da je prav. Domočina se brani, služba sovražniku proti lastnemu narodu je nekaj najgršega na svetu, izdajalcem je namenjen najgloblji del pekla, kot je

pa nisem. Umori, ki so se dogajali v Rovtahn Dolomitih, so bili velika svinjarija in zločin. Pehaček je za tamkajšnje ljudi samo partizan in komunist, čeprav v času umorov leta 1942 sploh še ni bil v Partiji.

Dragocenosti, ki jih hranite in zanje skrbite, verjetno občasno vznemirijo tudi kakšno ustanovo, ki je v državi pristojna za varovanje in ohranjanje vojne, bojovniške dediščine in ki deluje v skladu z zakonsko ureditvijo. Kakšne izkušnje imate na tem »bojnem polju«; kako ocenjujete najnovejši predlog sprememb zakona o muzejski dejavnosti?

Leta 1996 so se najavili trije muzejski direktorji, potem sta prišla dva. V imenu državnih muzejev sta mi prišla povedat, da zasebnik take zbirke ne more imeti. Če je ne bom dal sam, mi jo bodo nacionalizirali. Odgovoril sem jima, da raje vse zapeljem na savski most in vržem v reko, kot da jim dam, in ju vrgel skozi vrata. Potem je vsakih nekaj let prišlo do nizkih udarcev. Čeprav je bilo staro orožje uradno prijavljeno že v jugoslovanskih časih, so mi v tako imenovani samostojni Sloveniji uradno sporočili, da bodo vse zaplenili, ker ni prijavljeno. Še dobro, da sem hranil vsa stara potrdila, ki sem jih dobival, ko sem se selil iz Maribora v Ljubljano in potem Kamnik. Nato je prišel leta 2009 tisti pokvarjeni zakon, da je last države vse, kar je starejše od sto let in je domnevno iz zemlje ali vode. Ker nacionalizacija premičnin po ustavi ni dovoljena, sem na ustavno sodišče vložil za presojo ustavnosti in uspel. Tako mi je zbirka ostala. Imel sem uradno muzejsko knjigo ministrstva za obrambo z vsemi vpisanimi kosi starega orožja, toda leta 2019 so mi nenedoma sporočili, da jo preklicujejo in

ka stvar, toda evrov mi ni bilo žal, lepega orožja pa. Zbiral sem ga, da bi ga ohranil, potem pa sem bil jaz tisti, ki ga je dal v uničenje. Mnogi partizani so mi zaupali svoje pištole in tudi kako brzostrelko.

Zdaj pa so spet pripravili nov zakon, isti ljudje na istem ministrstvu za kulturo, ki je še bolj pokvarjen od prejšnjega. Zdaj bo lahko prišel inšpektor s tega ministrstva, in če bo ocenil, da predmeti niso pravilno hranjeni, jih bo odpeljal. Pritožiti se bo mogoče na isto ministrstvo, ki je tega inšpektorja poslalo. Ko bo ministrstvo pritožbo zavrnilo, bo predmete predalo državnim muzejem.

S kriminalizacijo partizanskega narodnoosvobodilnega boja se je po državni osamosvojitvi razcvetel antikomunizem, ki je neločljivo povezan s poveljevanjem kolaborantov in izničenjem vsega, kar je bilo ustvarjeno v socializmu, pri čemer se slovenski borci za »demokracijo« opirajo na stalinistično ureditev, hkrati pa poudarjajo zatiranje svobodoljubnih ljudi; je pri mnogih res šlo za izjemno mučenje v »nekih prejšnjih

“

To, kar se danes predstavlja kot protikomunizem, se kaže kot zelo jasno protislovenstvo, ki protikomunizem izrablja samo za fasado.

časih«, kot označujejo obdobje zgodnjega socializma?

To, kar se danes predstavlja kot protikomunizem, se kaže kot zelo jasno protislovenstvo, ki protikomunizem izrablja samo za fasado. Kaj pa je drugega kot narodna izdaja, če se je najvišji pripadnik sedanje politične elite pripravljen z Madžarsko pogovarjati o meji, na drugi strani pa pritrjuje italijanskemu poseganju po zahodni Sloveniji? V Italiji to imenujejo kot vračanje na rapalsko mejo, kot da bi bilo to nekaj zgodovinsko utemeljenega, ne pa da je šlo za posledico krvave kupčije Italije z Veliko Britanijo in drugimi antantnimi državami, tudi Kraljevino Srbijo, da je Italija po prvi svetovni vojni dobila ozemlja premagane Avstrije, ki nikoli niso bila njena, tudi zahodno Slovenijo in Istro. Sedanja slovenska politična elita se celo na italijanske vladne izjave o poseganju po ozemlju Republike Slovenije niti ne odzove, Lendavo z Dolinskim pa je tako ali tako že prepustila Madžarski.

Ni res, da je to politična drža samo slovenske tako imenovane desnice, vse skupaj je začela in utrdila levica, bolje rečeno tisti del slovenskih voditeljev, ki so se predstavljali kot levi. Kaj pa je bila drugega poklonitev predsednika države ustaškemu grobovom pod Krenom, ne da bi se šel ljubljanski škof poklonit k Urhu? Predsednik je s tem partizansko stran priznal kot zločinsko, ljubljanska škofija svoje službe okupatorju nikoli.

napisal Dante. Judež je Judež in s Svetim pismom del izročila morale človeštva. Večina mi je pritrjevala, vsi ne. Ko sem imel gasilce iz Rovt, bi se šel eden kar tepst, tako sem ga prizadel. Ko sem mu rekel, da dobro, naj bo, če že hoče, stopiva ven, si je premislil. Verjetno je mislil, da me bo prestrašil. Ni vedel, da sem kot gimnazijec trikrat na teden zvečer hodil k boksu. Zameril mu

ne velja več. Staro orožje mi bodo odpeljali, če ga ne bom dal uničiti. Tako so me prisilili, da je pooblaščen puškar rezal, varil in luknjaj čudovite stare puške, pištole in brzostrelke, s tem uničenjem slovenskega zgodovinskega bogastva se je strinjalo tudi ministrstvo za kulturo. Ni šlo, da bi orožje onespobili, ampak so ga uničili. To me je stalo več tisoč evrov, kar ni bila lah-

KOMEMORACIJE OB DNEVU SPOMINA NA MRTVE**Ljubljana, Sveti Urh**

Pretrsljive so bile besede Marjana Viranta, sina enega izmed številnih talcev, ki so jih umorili domobranci na Sv. Urhu, ko se je 1. novembra na tradicionalni komemoraciji s svojimi besedami poklonil spominu ne samo na svojega očeta, ampak na vse žrtve, ki so dale svoje življenje za našo svobodo. Marjan Virant je najprej orisal dogodke pred očetovo aretacijo pa vse do osvoboditve 9. maja 1945. To so bili dolgi dnevi in meseci negotovosti, kaj se je z očetom zgodilo.

Spominska slovesnost na Svetem Urhu

Na Žalah v Ljubljani je zbrane nagovoril podžupan Damjan Crnek.

Polaganje venca pri grobnici narodnih herojev

Spominska slovesnost v Gramozni jami

Ko pa je njegova mama po osvoboditvi izvedela, da na Urhu odkopavajo tam pobite iz časa, ko so odpeljali tudi njegovega očeta, sta z Rudnika preko Golovca vsak dan hodila tja in bila prisotna pri odkopih. Nekega dne sredi septembra 1945 sta bila prisotna pri odkopu več žrtev, pokopanih v skupen grob, in takrat sta po ostankih oblačil prepoznala očeta Jerneja. V tem grobu so bili skupaj vsi, ki so bili pogrešani po izdaji in aretaciji Terenskega odbora Osvobodilne fronte Rudnik, razen ženske, ki je bila odpeljana v internacijo. Z drhtečim glasom je Marjan izrekel tudi te besede: »Sledi mučenja so se poznale, videli smo, da nekateri sploh niso bili ustreljeni.« Ne samo na Sv. Urhu. Ob dnevu mrtvih smo se srečevali

na pokopališčih, pri spomenikih padlim borcem in usmrčenih talcev in se poklonili spominu na vse, ki so dali življenje za našo svobodo, da danes živimo v svobodni in samostojni državi. Tako smo se v Ljubljani skupaj z delegacijami veteranskih organizacij in predstavniki Republike Slovenije s polaganjem cvetja najprej poklonili spominu na padle pri Grobnici narodnih herojev, pri kostnici padlih v prvi svetovni vojni, v Gramozni jami, pri spomeniku padlim v vojni za Slovenijo 1991 in v Spominskem parku borcev in talcev NOB na ljubljanskih Žalah, kjer smo prisluhnili spominskim besedam Dejana Crneka, podžupana Mestne občine Ljubljana. Podžupan je Ljubljano najprej opisal kot mesto tovarištva, spomina, prijateljstva, mesto srčnih, prijaznih in pogumnih ljudi. Ljubljana namreč v svoji viziji upošteva vse vrednote, ki so bile tudi vrednote narodnoosvobodilnega boja – tovarištvo, prijateljstvo, pomoč šibkejšim in željo, da storimo nekaj dobrega za svoje mesto in svojo domovino. Dejan Crnek se ni izognil dvema mislima župana Zorana Jankovića: »Skupaj z zavezniki smo v drugi svetovni vojni premagali največje zlo 20. stoletja, fašizem in nacizem, zato v Ljubljani nikoli ne bo spomenika, spomenikov narodnim izdajalcem in tujim zavojalcem.« Dejan Crnek je dejal, da smo v Ljubljani te misli vtkali v svojo vizijo, ki jo uresničujemo že 25 let in nam ohranja spomin na vse ljudi, ki so pripomogli k njenemu uresničevanju. Zato vsako leto znova postojimo pred tem in pred

Polaganje venca pri spomeniku padlih borcev na Žalah

številnimi drugimi spomeniki in spominskimi obeležji – teh je na območju MOL kar blizu 700 – ter se poklonimo vsem ljudem, ki so tako ali drugače v drugi svetovni vojni pomagali priti do svobode bodisi kot talci, ilegalci ali partizani v slovenski partizanski vojski. In ta spomin ne sme nikoli zbledeti. Častni pozdrav gardne enote Slovenske vojske, praporščakov, godbe Slovenske policije in izbrane pesmi v izvedbi Partizanskega pevskega zbora, lahko tudi samo droben cvet, kratek tih postanek z mislimi, namenjenimi spominu na Ljubljancina, čigar ime je zapisano na spominski plošči zato, ker je njegovo življenje prekinil rafal okupatorjevega vojaka ali domačega izdajalca. Vse to je ob dnevu mrtvih in tudi ob drugih priložnostih izraz naše hvaležnosti ljudem, ki so se odločili za boj z mnogo močnejšimi sovražnikovimi silami, pa tudi naš opomin, da se kaj takega ne sme nikoli več ponoviti.

Meta Verbič, foto: Nik Rovani

Maribor

Vsako leto kolektiv in učenci Osnovne šole Maksa Durjave pripravijo spominsko slovesnost ob dnevu spomina na borce za naš boljši jutri. 24. oktobra smo se zbrali ob spominski plošči na komemoraciji, ki je minila v znamenju spoštovanja in hvaležnosti vsem, ki so se borili za našo domovino.

Slovesnost je bila ganljiva, vodil pa jo je učenec Matija Đorđević. Nastopajoči učenci so s pesmijo in recitacijami ustvarili izjemno razpoloženje. Venček hvaležnosti je položila učenka Ana Dolenšek. Prireditve smo se udeležili tudi člani borčevske organizacije. Kot članica Izvršnega odbora KO ZB

Člani ZB Maribor skupaj z ravnateljcem Osnovne šole Maksa Durjave

Moša Pijade sem imela čast nagovoriti prisotne. V spominu smo se vrnili k vsem, ki so se v najtežjih časih borili za naš jezik, dom in prihodnost. Z zavedanjem, da naša svoboda ni podarjena, temveč izbojevana, smo se poklonili ne le padlim borcem NOB, temveč tudi tihim junakom – materam, ki so skrile partizane, otrokom, ki so pogumno prenašali sporočila, učiteljem, ki so kljub prepovedim ohranili slovensko besedo, in kmetom, ki so delili svoj zadnji kos kruha. Ti ljudje niso želeli slave ali bogastva. Sanjali so o svobodnem dnevu,

Nastopajoči učenci na prireditvi.

miru, otroškem smehu, ki bi znova zadonel med griči svobodne domovine. Verjeli so v jutri, ki ga danes živimo mi.

Ob spominskem obeležju in edini šoli v Sloveniji, ki nosi ime Maksa Durjave, učitelja, borca in domoljuba, je zavel ponos. Njegovo življenje nas uči, da znanje, resnica in srčnost premagajo nasilje. Njegovo ime je svetilnik, ki nas spominja, da narod raste iz poguma, enotnosti in učenosti. Mlajši rodovi morate poslušati zgodbe starejših, zgodbe o obdobju narodnoosvobodilnega boja. V teh zgodbah boste začutili njihovo bolečino, pogum in veliko ljubezen do domovine. Te zgodbe nas učijo, da je svoboda dar. In dar je treba ceniti in skrbno varovati.

Ko smo zrl v spominsko ploščo, nismo videli le kamna. Pomislili smo na vse tiste, ki so dali največ za svobodo – svoje življenje. Videli smo obljubo. Da ne bomo nikoli pozabili, da bomo varovali mir, drug drugega, naš jezik, našo domovino.

Čuvajmo mir, čuvajmo drug drugega, čuvajmo naš jezik in našo domovino.

Naj živi spomin na vse borce in borke. Naj živi mir. Naj živi Slovenija!

Marija Slana

Kamnik

Ob dnevu spomina na mrtve smo člani veteranskih in domoljubnih organizacij kamniškega območja v sodelovanju z občino Kamnik položili cvetje k osrednjim kamniškim spomenikom. Skupaj z županom Matejem Slaparjem smo predsedniki domoljubnih in veteranskih organizacij občine Kamnik položili cvetje k spomeniku generala Rudolfa Maistra, spomeniku Edvarda Peperka, Piramidi sprave ter spomenikoma prve in druge svetovne vojne. Na kamniških Žalah je potekala še

osrednja komemorativna slovesnost v organizaciji Zveze borcev za vrednote NOB Kamnik. Ob zvokih Mestne godbe Kamnik in petju Prvega slovenskega pevskega društva LIRA Kamnik smo se prisotni poklonili vsem žrtvam vojn, ki so s svojim pogumom omogočili, da danes živimo v miru in svobodi.

Udeležence slovesnosti sta nagovorila predsednik ZB NOB Kamnik Igor Kanižar in župan Matej Slapar, ki sta vsak s svojimi besedami poudarila pomen spoštovanja, sočutja in odgovornosti do zgodovine.

Predsednik ZB NOB Igor Kanižar je spomnil, da spoštovati spomin pomeni priznati resnico zgodovine, tudi tisto, ki boli. Župan Slapar pa je poudaril, da mir, svoboda in sožitje niso samoumevni, temveč so bili izbojevani s trpljenjem in pogumom naših prednikov.

KOMEMORACIJE OB DNEVU SPOMINA NA MRTVE

Slovesnost, ki jo je povezoval Goran Peršin, je prepletla spoštovanje, domoljubje in sporočilo miru in sprave.

Igor Kanižar

Ljubljana Vodmat

Člani ZB NOB Ljubljana Center, krajevna organizacija Stari Vodmat, so se 28. oktobra zbrali pri spomeniku padlih krajanov Vodmata. Po pozdravnem nagovoru in spominski besedi so počastili spomin nanje z recitacijo in partizansko pesmijo

vokalne skupine Mlada srca. K spomeniku so položili lovorov venec, k doprsnemu kipu na kamnitem podstavku pred osnovno šolo Vodmat pa cvetje.

S. Križaj, D. Dunčič

Ljubljana center

Člani ZB NOB Ljubljana Center, KO Oskar Kovačič, so se 29. oktobra zbrali pri spomeniku padlih krajanov Prul in počastili spomin nanje z recitacijo Kajuhovih in Minattijevih pesmi ter

partizansko pesmijo. K spomeniku so položili cvetje. Na spominsko ploščo, ki je posvečena narodnemu heroju Ernestu Eyppru, so položili lovorov venec.

Savica Brajič

Zgornja Slivna

V Zgornji Slivni je 21. julija 1974 Občinski odbor ZB NOV Hrastnik postavil spominsko ploščo šestim partizanom, ki so padli 29. decembra 1944. Med njimi je tudi Jože Klanšek. Njegova hči Marija Plavčak, ki živi v Tlakah v občini Rogatec, s sinovoma Domnom in Darkom vsako leto pred 1. novembrom obiše kraj, kjer je padel njen oče. Tokrat so prinesli tudi cvetje ZB Rogaška Slatina in prižgali svečo padlim v spomin – štirim znanim borcem in dvema neznanim. Prav tako so prižgali svečo pri spomeniku na Geossu.

Kot je Marija Plavčak zapisala v pismu, je zvesta bralka Svobodne besede. Ko je oče padel, je bila stara dve leti. V življenju je veliko pretrpela. Pestijo jo zdravstvene težave, ki so plod težkega življenja in trpljenja.

S. B.

Dovje

Spet smo vstopili v november — mesec tišine, spomina in zahvale. Občinska žalna slovesnost v občini Kranjska Gora je

bila 25. oktobra v spominskem parku na Dovjem. Zbrali smo se in poklonili vsem, ki so v letih 1941–1945 med narodno-osvobodilnim bojem darovali svoje življenje za svobodo domovine. V naši občini sta kar 102 domačina padla ali umrla v taboriščih. Spomnimo se borcev iz naše doline, ki so vstopili v boj proti okupatorju. Njihova dejanja niso bila zapisana le v zgodovinske knjige, temveč v kamen naših spomenikov, v srca njihovih potomcev, v spomin naše skupnosti. V spominskem parku na Dovjem počiva 20 borcev, ki so v bojih

izgubili svoje življenje. V krajevni skupnosti Dovje - Mojstrana je za domovino življenje darovalo 68 ljudi, 36 jih je padlo v boju s sovražnikom, 24 ljudi je umrlo v taboriščih, devet vaščanov je bilo ustreljenih v Dragi pri Begunjah. V krajevni skupnosti Gozd - Martuljek je padlo šest, v krajevni skupnosti Kranjska Gora devet, v krajevni skupnosti Podkoren trije in v krajevni skupnosti Rateče - Planica enajst ljudi.

Zakaj smo danes tu, v spominskem parku padlih borcev na Dovjem? Tu smo zato, ker vemo, da narodi brez spomina nimajo prihodnosti. Tu smo, ker se zavedamo, da svoboda, v kateri živimo, ni darilo, temveč dediščina, plačana z najvišjo ceno – s človeškimi življenji.

Spominski park ni le kraj kamnitih obeležij, temveč kraj tihe hvaležnosti. Vsaka roža, vsaka prižgana sveča, vsak pogled, uprt v spomenik, govori: hvala vam, ker ste verjeli v prihodnost, ki jo danes živimo. Naj tišina tega parka ne bo tišina pozabe, temveč tišina spoštovanja. Ko stojimo tu, sredi gora, ki so bile nemi priče trpljenja in poguma, čutimo, da njihov duh še vedno bdi nad nami – kot opomin in kot luč. In zato smo danes tu. Da se spomnimo. Da izrazimo hvaležnost. Da ostanemo zvesti svobodi, ki so nam jo zapustili.

V imenu Občinskega društva ZB za vrednote NOB Dovje - Mojstrana in občine Kranjska Gora se iskreno zahvaljujem vsem, ki ste danes z nami: učencem Osnovne šole 16. december Mojstrana Višnji, Vidi, Evi, Lani, Tinki, Marku in Jakobu za recital, članom vokalne skupine Triglavski zvonovi za lepo zapete pesmi, Primožu za igrane melodije ter vsem, ki s svojo prisotnostjo ohranjate spomin na preteklost in vrednote sočutja, miru in skupnosti. Vaš trud in toplina sta današnjemu dnevu dala posebno vrednost.

Sonja Mirtič

Kokra, Preddvor

Predstavniki Občinskega odbora ZB Preddvor smo umrle, ki so dali življenje za osvoboditev slovenstva v času druge svetovne vojne, počastili s trenutkom tišine, položitvijo cvetja in prižigom sveč k osrednjim spominskim obeležjem v Kokri, Zgornji Beli, Preddvoru in na pokopališču. Na območju obči-

ne Preddvor je 27 spominskih obeležij, ki spominjajo na tragične trenutke, boje in odpor proti okupatorjem v času druge svetovne vojne.

Franč Ekar, foto: Slavko Prezelj

Dolnja Košana, Pivka

Tudi letos smo se 24. oktobra zbrali na spominskih slovesnostih v Dolnji Košani in Pivki. S prireditvama smo se poklonili spominom na padle in umrle v času narodnoosvobodilne-

ga boja. V Dolnji Košani smo pripravili komemoracijo pred spomenikom NOB. Spominsko obeležje je posvečeno 81 domačinom iz vasi na območju Košanske doline ter borcem nanoške bitke 18. aprila 1942. Dva borca sta padla na Nanosu, štirje pa so bili ujeti in odpeljani v Rim. Tam so jih po strahotnem mučenju ustrelili. Njihova imena so izpisana na spomeniku. Junaki, domači fantje, nas s svojim pogumom navdihujejo še danes!

Prireditve v organizaciji ZB Pivka so obogatili nastopi učencev Osnovne šole Košana, MPZ Brkinci in recitatorke Nevenke Šelj. Govornica Boža Pečko je spomnila na pomen poznavanja dogodkov iz časa narodnoosvobodilnega boja, o katerih pričajo spomeniki v okoliških vaseh. Posebej smo se poklonili domačinki Lidiji Pavzin z njeno pesmijo Izpoved vojaka.

Spominsko slovesnost v Pivki, ki smo jo tradicionalno izvajali pred grobnico padlih na Habjanovem hribu, smo zaradi vremena pripravili pred Krpanovim domom. V spominskem programu so sodelovali MPZ Pivka, učenci osnovne šole z recitacijami in šolski pevski zbor pod vodstvom Katje Zafred. Popestritev prireditvi je dodal glasbenik Simon Avsec s kitaro in občutenim petjem.

Govornica Asta Smrdelj Škapin, članica združenja borcev in predsednica Društva upokojencev Pivka, je v govornem na-

stopu opozorila na 80. obletnico konca druge svetovne vojne in bojih, ki so se zaključevali prav na območju naše občine. Grobnica na Habjanovem hribu je kraj pokopa 79 borcev različnih partizanskih enot, ki so padli v teh bojih aprila 1945.

S spominjanjem in obujanjem dogodkov iz časa vojne izražamo hvaležnost vsem, ki so darovali življenje za svobodo. Vse vrednote, ki jih uživamo danes, niso samoumevne, pridobljene so bile skozi dolgo obdobje s prispevki posameznih zavednih ljudi in slovenskega naroda. Člani ZB Pivka smo v naslednjih dneh obiskali spomenike in obeležja v občini Pivka in se poklonili spominu na padle in umrle.

Zahvala za sodelovanje na obeh prireditvah izrekamo vsem sodelujočim, zlasti učencem obeh osnovnih šol in njihovim mentoricam Aniti Andlovic (Košana) ter Alenki Tomšič (Pivka), podžupanji Majdi Godina in vsem, ki ste prispevali k spoštljivem spominjanju.

Občinski odbor ZB Pivka, foto: Jože Pavzin

Štore

V občini Štore osnovna šola vsako leto ob dnevu spomina na mrtve pripravi komemoracijo z izjemno lepim in bogatim kulturnim programom. Na pročelju šole je spominska plošča, na kateri je seznam petdesetih padlih krajanov Štor med drugo svetovno vojno.

Občina pa je dala obnoviti spominsko ploščo ob spomeniku na Svetini, kjer je pokopanih trideset borcev in aktivistov IV. operativne cone NOB, padlih v boju za svobodo v letih 1941–1945. Spomenik je delo arhitekta Janka Hartmana. Postavila ga je štorska borčevska organizacija leta 1961. Občina zelo lepo poskrbi za urejenost okolice in cvetlični nasad.

Z županom Miranom Jurkoškom in člani ZB smo obiskali tudi druge partizanske grobove na Javorniku nad Štorami, ki jih imamo precej. Med njimi je tudi grob neznanega vojaka

KOMEMORACIJE OB DNEVU SPOMINA NA MRTVE

ruske Rdeče armade, ki je padel 26. aprila 1945. Vedno je poskrbljeno tudi za ta grob, poleg tega pa je bil pred leti s pomočjo občine temeljito obnovljen.

Srečko Križanec

Srednja Dobrava

Kljub nevihtnemu vremenu nam je 23. oktobra na pokopališču na Srednji Dobravi pri Kropi uspelo izpeljati vsakoletno prireditev ob grobovih 17 padlih partizanov in drugih 35 žrtev fašizma. Zahvala gre številnim obiskovalcem, praporščakom, organizatorjem in še posebej nastopajočim: učencem in učenkam Mladinskega pevskega zbora in recitatorjem iz Osnovne šole Staneta Žagarja Lipnica ter njihovima mentoricama Ani Bec in Katarini Perič, vokalno-instrumentalni skupini Bis iz Gorenje vasi, slavnostnemu govorniku, cenjenemu prvemu predsedniku samostojne Slovenije Milanu Kučanu, ter povezovalki programa Ireni Rahotina, profesorici zgodovine na Gimnaziji Franceta Prešerna v Kranju.

Med prisotnimi sta bila tudi župan občine Radovljica Ciril Globočnik in ravnatelj Osnovne šole Staneta Žagarja Lipnica Boštjan Kališnik. Po prireditvi smo se družili v gostilni Pri Marički, kjer je skupina Bis zapela še nekaj pesmi. Okusno obaro sta pripravila gostilničarja zakonca Jakša, račun sta poravnala zvesta donatorja Jože in Jure Jelenčeva iz podjetja Iskra Medical Otoče.

Srečanje s trezno razmišljajočim predsednikom, ki zna biti tudi ljudski in humoren, je bilo posebno doživetje. Govor je začel z besedami: »Če sem že za vse kriv v tej deželi, za to grdo vreme pa res ne odgovarjam!« Zapomniti si je treba njegovo glavno sporočilo in poziv k uporabi, podobno kot ga je pred leti izrekel francoski filozof Stephane Hessel: »Indignez-vous!« (Dvignite se!). Povedano po domače: uprimo se aktualnim vojnim hujškam in njihovi nori politiki oboroževanja. Udeležimo se pomladanskih volitev, kjer se bomo odločali, na kateri strani zgodovine bo naša država v prihodnosti. DA denarju za obrambo Slovenije, NE pa denarju za vojne pustolovščine zahodnega sveta.

Mira Hladnik

Spodnje Lancovo

Za praznik krajevne skupnosti Lancovo je tako kot vsako leto ob spomeniku talcem na Spodnjem Lancovem potekala spominska slovesnost. S kulturno prireditvijo smo se spomnili tragičnega dogodka, ki se je zgodil 17. oktobra 1941, ko so okupatorji iz begunjskih zaporov pripeljali 17 ujetih partizanov, večinoma borcev Rašiške čete, in jih ustrelili kot talce. Med njimi je bila tudi črnuška prvoborka Rezka Dragar, pozneje razglašena za herojko. To je bil povračilni ukrep za partizanski požig Remčeve žage in stolarne. Še prej so Nemci zasegli žago, izgnali lastnike in začeli predelovati les za potrebe tretjega rajha.

K spomeniku so venec položili predstavniki treh organizacij, vedno tudi iz KO ZB NOB Črnuče, Rezkinega domačega okoliša. Tokratni slavnostni govornik je bil poslanec Državnega zbora Republike Slovenije Miroslav Gregorič, pozdravil nas je tudi podžupan občine Radovljica Miran Rems. Za glasbene točke so poskrbeli člani Pihalnega orkestra iz Lesc, celotno prireditev pa je z odlomki iz Cankarjevih del povezoval Andrej Kokot.

Predsednik sveta krajevne skupnosti Lancovo Gregor Remec je ob tej priložnosti Franciju Ermanu podelil priznanje za dolgoletno nesebično delovanje v krajevni skupnosti, športnem društvu in Društvu upokojencev.

Po prireditvi smo se družili ob stojnicah s pijačo in doma pečenimi slaščicami. Za organizacijo se moramo zahvaliti krajevni skupnosti Lancovo in KO ZB NOB Lancovo ter njunima predsednikoma Gregorju Remcu in Gabrijelu Pesjaku.

Mira Hladnik, foto: Miran Hladnik

Sinji Vrh, Stari trg ob Kolpi

30. oktobra popoldne smo člani KO ZB Poljanska dolina, Vinica in Stari trg ob Kolpi izvedli komemoracije pred spominskimi ploščami NOB na Sinjem Vrh, v Predgradu in Starem trgu ob Kolpi (na sliki). V spoštljivem slovesnem programu so poleg članov kočevskega in črnomaljskega združenja sode-

lovali Grajski pevci, recitatorji Osnovne šole Vinica, člani KŠD Predgrad in KŠTD Stari trg ob Kolpi, harmonikar, predsednik KS Sinji Vrh, praporščaka KOZB Poljanska dolina, Stari trg ob Kolpi in praporščak iz Vinice.

Predsednik KO ZB Poljanska dolina Pavel Majerle Kukin in predsednica Stari trg ob Kolpi Katarina Kapš kot tudi predsednik krajevne skupnosti so v govorih poudarili pomen komemoracije, to je zavedanje, da je svoboda dragocena in ni samoumevna. Naj nas padli borci za svobodo opominjajo, da je treba mir spoštovati, da je dolžnost vseh, da ga ohranimo, prenesemo na prihodnje rodove. Da svoboda zahteva odgovornost in medsebojno spoštovanje. Da le skupaj gradimo boljši svet.

Pavel Majerle Kukin, Katarina Kapš

Muta – Bistrški jarek

Vroč poletje je minilo in jesen s čudežnim čopičem pridno barva listje na drevju. Še malo in jesenski veter jih bo raznašal po gozdovih, poljih, sadovnjakih. Narava se pripravlja na zaslužen počitek. To so dnevi, ko tudi nam ljudem zastane korak in spomnimo se na mrtve svojce, prijatelje in znance. Milijoni lučk razsvetljuje tihe grobove.

Kot vsako leto smo člani ZB za vrednote NOB Muta in občina Muta tudi letos 25. oktobra pripravili žalno slovesnost. Občina Muta ima na svojem ozemlju kar dva pomembna spomenika NOB. Eden stoji tik pod vrhom Pernic, drugi pa v Bistrškem jarku. Letos smo se zbrali ob slednjem.

Vsako leto posvetimo slovesnost spominskemu dogodku leta. Letos je bila rdeča nit slovesnosti 80. obletnica zmage nad nacizmom in fašizmom v Evropi. Tej tematiki je bil posvečen slavnostni govor županje občine Muta Angelce Mrak. Sledil je pester kulturni program, kjer so sodelovali mladi recitatorji Osnovne šole Muta z mentorico Lucijo Topler, Pihalni orkester Muta in naš stalni spremljevalec, pevski zbor Klasje Muta.

Nastopajočim prisrčna hvala za prispevek, saj brez vas te slovesnosti nikakor ne bi mogli izpeljati. Posebna zahvala tudi Občini Muta, ki poskrbi, da so vsi nastopajoči in prisotni po končanem programu povabljeni na druženje, toplo pijačo in jedačo. To so nam že drugo leto pripravile pridne kmečke in podeželske žene KO Muta. Letos je zadišalo po ajdovih žgancih in kisli juhi.

V imenu organizacijskega odbora se moram zahvaliti še praporščakom in vsem gostom iz drugih občinskih in krajevnih združenj borcev za vrednote NOB Radlje, da ste si vzeli čas za našo slovesnost.

Marija Tandler

Lesce - Radovljica

Krajevna organizacija ZZB NOV Lesce - Radovljica se je oktobra in novembra udeležila več spominskih slovesnosti, med katerimi so k obeležjem položili tudi svoje spominske vence. Najprej sredi oktobra na Lancovem ob krajevnem prazniku, potem na slovesnosti na Srednji Dobravi, nazadnje pa so zadnjo sredo v oktobru ob spomeniku v Grajskem parku v Radovljici pripravili branje partizanske poezije, ki se je že dodobra ustalilo in je letos že četrtrič zbralo dobri dve desetini bralcev.

Na ta dan je delegacija radovljiško-leške organizacije borcev k spominskim obeležjem na območju Radovljice položila še šest lovorovih vencev v spomin na dogodke izpred osem-

deset in več let. Ob dnevu spomina na mrtve so pripravili še slovesnost v Lescah (na žagi) in se udeležili slovesnosti v Dragi in Begunjah.

Foto: MAK

Gradec

Na osrednjem pokopališču v Gradcu je 25. oktobra pred mednarodnim spomenikom žrtvam nacizma druge svetovne vojne potekala komemoracija ob dnevu spomina na mrtve. Spominska slovesnost na pokopališču v Gradcu je pripravljena pod okriljem Pokrajinskega sveta NOB za Podravje. Udeležili so se je predstavniki borčevskih organizacij za vrednote NOB iz Ruš, Lovrenca na Pohorju, Poljčan, Slovenske Bistrice, Oplotnice, Lenarta, Cerkevjenjaka, Maribora in še od kod.

Spomenik je postavilo podjetje Granit iz Oplotnice, oblikoval ga je arhitekt Boris Kobe, odkrit je bil 1. novembra 1961. Na njem je vklesanih 2516 imen žrtev nacizma, od tega 1213 Slovencev, 374 talcev iz Celjskega piskra, 661 talcev iz mariborskih zaporov in imena 65 borcev Pohorskega bataljona. Druge žrtve so iz Šoštanja, Trbovelj in Gorenjske. Tu počiva tudi zverinsko obglavljenih 45 slovenskih dezerterjev iz nemške vojske.

Na spomeniku najdemo tudi imena mučenih in ubitih slovenskih narodnih herojev: Slavko Šlander - Aleš, Slava Klavara, Franc Vrunč - Buzdo, Jože Hermanko, Jože Kerenčič, Rado Iršič - Grega, Alfonz Šarh - Iztok, Jože Menih - Rajko Knap, Pavla Mede - Katarina, Franc Vrisk - Ciril in Dušan Mravljak - Mrož.

Slavnostni govornik na spominski slovesnosti je bil Jože Vrhnjak, kulturni del programa pa je prispeval Maks Kobal. Delegacije posameznih združenj so k spomeniku, na kate-

Komemorativne slovesnosti v Gradcu se je udeležilo okoli 170 ljudi.

rem je v enajstih jezikih zapisano Čuvajte svobodo in mir, kajti dali smo zanju življenja, položile vence in cvetje. Slovesnost je s svojo prisotnostjo zaznamovalo 12 praporščakov s prapori.

Franč Bratkovič

Ljubljana

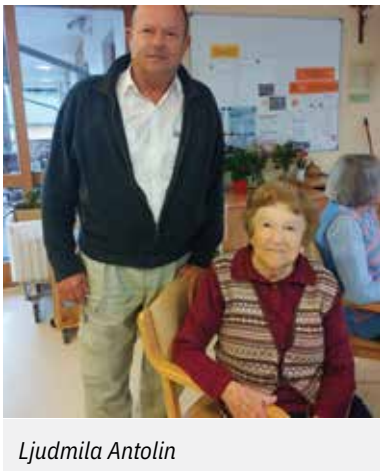
Ob dnevu spomina na mrtve so k spomeniku padlim ruskim vojakom na ljubljanskih Žalah vence položili poleg veleposlaništva Ruske federacije v Sloveniji, tudi predstavniki slovenskih veteranskih organizacij in posamezniki.

Foto: Jani Alič

JUBILEJI

102 leti Ivane Malej in 100 let Ljudmile Antolin

Ljudmila Antolin

Ivana Malej

V septembru smo v Domu starejših občanov sv. Martina v Srednji vasi obiskali naši članici, obe dolgoletni oskrbovanki, ki sta dočakali visoko starost. **Ljudmila Antolin** iz Bohinjske Bistrice je praznovala jubilejnih sto let, **Ivana Malej** iz Laškega Rovta pa že stodrugí rojstni dan.

Obe slavljenki sta naši članici. Sta dobrega zdravja, še pokretni in sta zadovoljni z bivanjem v domu. Z obiskom smo počastili vsako posebej v sobi oziroma v skupnem prostoru, ki je namenjen druženju. Seznanili smo ju z delom naše organizacije. Povedali sta, da

sta praznovali v krogu domačih in da ju je ob praznovanju obiskal župan, veseli sta bili številnih voščilnic. V imenu našega ZZB za vrednote NOV, Krajevne organizacije Bohinj, sva obe članici obiskala s predsednikom Borisom Rožičem, pridružila se nama je tudi hči Ivane Malej. Med prijetnim klepetom in druženjem, obujanjem spominov na prehojeno pot, ki ni bila vedno lepa in lahka, smo jima zaželeli trdno zdravje in še naprej vse dobro ter obljubili, da ju še obiščemo.

Martin Gorišek

101 leto Alojza Sedmaka

Tovariš Alojz Sedmak z Juršč je 13. septembra praznoval 101. rojstni dan. Bil je borec 14. divizije. Med bojem proti okupatorju in domačim izdajalcem si je kar dvakrat moral kopati lasten grob. Obakrat je preživel. Danes živi na Jurščah, v svoji lastni hiši, kjer zanj vzorno skrbita hčeri Sonja in Dolores.

Ob letošnjem 101. jubileju mu je borčevska organizacija iz Pivke pripravila presenečenje, tako kot ob stoletnici. Tovariš Rafko mu je z ženo zapel nekaj partizanskih pesmi. Obiskala sta ga tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman in podpredsednica dr. Lju-

bica Jelušič. Predsednik ZZB NOB Slovenije mu je za junaštvo med narodnoosvobodilnim bojem izročil najvišje borčevsko priznanje – zlato plaketo. Dobil je tudi častno priznanje, plaketo predsednice republike.

Ob Alojzovem rojstnem dnevu bi rad spomnil še na nekaj utrinkov, ki jih je tovariš Sedmak s svojimi sovaščani doživljal med vojno in po njej. Prvi tragični dogodek ga je doletel 3. aprila 1941, ko so Italijani Juršče, Palčje, Koritnice, Bač in Trnje v celoti izselili. Domove so morali zapustiti v štiriindvajsetih urah. Prebivalce Juršč so izselili v Italijo, v Monte Catino. Po enem mesecu so jih vrnil v popolnoma izropane domove, ostali so brez hrane, živeža in vsega, kar je potrebno za preživetje. Preživeli so samo ob tesni povezanosti in solidarnosti.

Drugi tragični dogodek je Alojza doletel leta 1942, ko so italijanski vojaki ob Mrzli jami nad Jurščami

napadli skupino partizanov. Bilo je precej pobitih, zato so z Juršč vse moške, sposobne za delo, odpeljali v pivške vojašnice, kjer so jih mučili in zasiljevali. Po treh tednih so jih izpustili. 29. decembra 1943 so zgodaj zjutraj v vas pridivljali Nemci, obkolili so vas in v spremstvu domobranca šli od hiše do hiše, aretirali so sedem moških in eno žensko. Vse vaščane so zgnali na sredino vasi in jim zabičali, da bodo zažgali vas, če bodo podpirali bandite. Tako so talce odpeljali v Ilirsko Bistrico, kjer so jih ustrelili. Njihovi grobovi se očitno ne iščejo. Za to nesrečo je tovariš Sedmak izvedel po novem letu, ko se je z enoto čez Juršče vračal iz Bele krajine v Brki- ne. Februarja leta 1944 so nemška letala priletela iz smeri Koritnice in bombardirala vas. Ena hiša je pogorela, umrli so trije ljudje, vse strehe hiš so bile preluknjane od rafalov, tako da je pozimi v domove zatekala voda.

Julija leta 1949 je pet otrok, starih od šest do deset let, privarilo v vas topovsko granato. Ta je eksplodirala sredi vasi in ubila vseh pet otrok. To je bila ena najbolj bolečih nedelj za ljudi v vasi Juršče. Vse grozote vojne je tovariš Sedmak preživel, vedel pa je, da edino upor proti okupator-

ju lahko reši obstoj slovenskega naroda. Ponosen je da živi v samostojni Sloveniji, čeprav ga boli, ko posluša, kako nekateri potvarjajo zgodovino in širijo laži, da bi upravičili izdajstva in kolaboracijo.

Livio Knafelc

100 let Marije Šemrov

14. septembra je sto let dopolnila naša članica Marija Šemrov. Odraščala je v petčlanski kmečki družini v Rečici ob Paki. Po končani osnovni šoli je nadaljevala šolanje

na gimnaziji v Mariboru. Med okupacijo je bila zaposlena v administraciji vojaške bolnišnice Celje. Tako je dostopala do podatkov, ki so bili pomembni tudi za Osvobodilno fronto. Brez oklevanja je partizanom dostavljala pomembne informacije, pa tudi zdravila in sanitetni material, ki ji ga je dajala kolegica iz bolnišnične lekarne. Proti koncu vojne je s partizani povezala nemškega zdravnika, da se jim je lahko pridružil. Po osvoboditvi se je zaposlila na ministrstvu za

notranje zadeve in pot jo je vodila najprej v Ljubljano, nato v Idrijo in na koncu v Maribor. Ves čas je delala na oddelku za promet in bila dalj časa tudi predsednica komisije za vozniške izpite. Poklicno pot je sklenila v Vodni skupnosti Drava-Mura.

V zakonu s pokojnim možem Vladimирjem sta vzgojila sina in hčer, s katero živi skupaj. Savinjska dolina ji je ostala ljuba, tako da je veliko časa preživela v počitniški hiši, kjer je prosti čas zapolnjevala z de-

lom na vrtu in obiskovanjem gora. Rada se pohvali, da je osvojila lepo število vrhov. Z možem sta bila aktivna člana Združenja borcev za vrednote NOB Maribor. Kljub častitljivi starosti je še vedno vitalna in skrbi za zdrav življenjski slog, saj gresta s hčerjo vsak dan na sprehod in ji niti vrnitev v stanovanje (to je v tretjem nadstropju zgradbe brez dvigala) ne povzroča težav. Rada bere in gleda televizijo.

Marijana Mavsar

100 let Tinke Markelj

Tovarišica Tinka Markelj 15. novembra praznovala svoj stoti rojstni dan. Rodila se je na Ledinici pri Žireh v kmečki družini kot druga izmed petih otrok, ki so se rodili mami Katarini in očetu Janezu Dolinarju. Do odhoda v ilegalo je obiskovala šestrazredno osnovno šolo in pomagala doma na kmetiji. Grozote druge svetovne vojne so se začele, ko je bila šestnajstletna deklica.

Med vojno je delovala v ilegali kot mladinska aktivistka pri rajonskem odboru in pozneje kot članica škofovškega okrožja, nje- no področje je bilo organiziranje mladine. Kot je povedala, je bilo njeno partizansko ime Nataša. Povedala je tudi, da so bili v tem času

zelo dobro organizirani, predvsem pri zbiralnih akcijah. Delovne, neustrašne in zanesljive mladinke so zbirale hrano, sanitetni material, širile partizansko literaturo, šivale, pletle, krpale, izdelovale odeje ter narejeno in zbrano pošiljale v partizane. Tinka je poudarila, da so se zelo dobro razumele ter zaupale druga drugi. Verjele so v boljšo prihodnost. Uspehe so dosegale, ker so bile skromne, požrtvovalne in so imele privzgojene delovne navade. Omenila je tudi žirovske pionirje, ki so zelo pogumno reševali vse, kar se je rešiti dalo. Žirovski pionirji so imeli narejeno čuvajnico, kjer so opazovali, od kod bodo prišli sovražniki, in domačine opozarjali na nevarnosti. Takratno življenje je bilo zelo skromno, a so bili ljudje med seboj povezani. Kar so doma pridelali, s tem so tudi živeli. Med njimi je vladala solidarnost. Bali so se Nemcev, domačinov ne, saj niso bili nevarni. Ker je bila Tinka zajeta v zadnji ofenzivi, je konec

vojne dočakala v Begunjah, kjer je bila za kratek čas zaprta.

Po vojni se je zanjo začela nova življenjska pot. Na njej je spoznala svojega življenjskega sopotnika in ustvarila sta si družino, v kateri sta se rodila dva sinova. Vzgajala

sta ju v zavednem duhu in spoštovanju partizanstva in narodnoosvobodilnega boja, mlajši še vedno deluje v druženju za ohranitev vrednot tega boja, starejši je žal že pokojni in prav tako njen mož. Poleg skrbi za družino je bila Tinka tudi zaposlena v Alpini in zatem v Krajevnem uradu v Žireh.

Njen življenjski slog je slonel na močni volji, optimizmu in fizični moči, kar ji je vse do danes ohranilo odlično kondicijo. Pozitivna miselnost in pozitivna naravnost tudi takrat, ko se stvari okoli nas zdijo negativne, sta rdeča nit njene življenja.

Stoti rojstni dan je Tinka Markelj praznovala v krogu svojih najdražjih in sorodnikov. Ob tej priliki so ji voščili člani ZB za vrednote NOB, župan žirovske občine, predstavniki društva upokojencev in predstavniki Rdečega križa ter ji zaželeli trdnega zdravja.

Barbara Peternel, foto: Boris Markelj

SPOROČILA

Koledar TITO 2026

Za leto 2026 je pripravljen stenski koledar Josip Broz Tito (43 x 31 cm). Fotografije so barvne in doslej neobjavljene, ob njih je slovensko besedilo. Koledar je 12-listni z naslovno fotografijo. Več informacij in naročila na telefonski številki 041 681 086 (Mirko) ali na e-naslovu mirko.draxler@t-2.net.

IMELI SMO LJUDI

Anica Jerič

27. avgusta letos smo se na brežiškem pokopališču poslovili od še zadnje partizanke Združenja ZZB NOV Brežice, Anice Jerič. Rodila se je kot Kodričeva Ana 6. januarja 1927 v vasi Dol pri Podbočju v občini Krško.

Anica je med vojno sprva delovala kot terenka. Zbirala je hrano in oblačila za prve partizane. 20. maja 1943 je pobegnila v Cankarjevo brigado, kjer je bojno pot začela kot bolničarka. Že tretji dan v partizanih je doživela svoj ognjeni krst. Po nekaj tednih so soborci spoznali, da je neverjetno korajžna pri reševanju ranjencev z bojišča. Med njimi je imela neomajen ugled pogumne, zveste in do konca predane borke. Sodelovala je na prvem kongresu protifašistične mladine v Kočevju v začetku oktobra 1943. Njen zgled je bila njena prijateljica, narodna herojka Milka Šobar - Nataša, zato jo je njena smrt v boju hudo prizadela. Kot mladinska predstavica je bila Anica na kongresu USAOJ u Drvarju. Leta 1944 so jo premestili za sekretarko SKOJ v 12. brigado in tam je spoznala ljubezen svojega življenja, Vida Jeriča, namestnika in pozneje komandanta te brigade. Sprva nedolžni pogledi, zatem pa tista prava in resnična vseživljenjska ljubezen se je plaho razvijala med številnimi pohodi, napadi na postojanke, juriši, umiki, združenimi z lakoto, trpljenjem, neizmernimi napor in neprecenljivim tovarištvom med soborci.

30. maja 1945 se je Anica demobilizirala in potem se je začelo vojaško življenje s selitvami od Murske Sobote, Tolmina, Vipave, Sarajeva in Novega mesta do Celja, Pivke, pa spet Novega mesta in nazadnje Maribora, kjer se je Vid upokojil. Med tem časom so se rodili štirje otroci in Anica se je povsem predala materinstvu in skrbi za moža. Vid ni dolgo užival v pokoju, saj že po dveh letih sprejel ponudbo slovenskega političnega vodstva in je sodeloval pri oblikovanju Slovenske teritorialne obrambe vse od leta 1968 do jeseni 1978, dokler mu je telesno zdravje to dopuščalo. Anico je hudo prizadela najprej smrt mlajšega sina, nato pa še leta 1985 moževa smrt. Vse je nekako prebolela, tudi s pomočjo vnukov, ki so ji bili v veliko veselje.

Pokojna Anica se je leta 1948 ob ustanovitvi Združenja borcev NOB takoj vključila v to organizacijo in v njej delovala povsod, kjer je živela. Ob odlikovanju za hrabrost je prejela še več odlikovanj. Prejela tudi zlato plaketo ZZB NOB Slovenije za življenjsko delo. Vseskozi je bila dejavna tudi v skupnosti borcev 5. SNOUB Ivana Cankarja.

Odšla je ženska, ki je v odločilnih trenutkih slovenske zgodovine, čeprav komaj 16-letna, vedela, kje je njeno mesto, in osvobodilnemu boju namenila svojo mladost, svoje zdravje, svoje veliko in široko srce ter se pogumno in neizprosno borila za cilje narodnoosvobodilnega boja.

Stane Preskar

Ljudmila Oman

V zgodnjih jutranjih urah 12. oktobra 2025 je za vedno prenehalo biti plemenito srce naše drage babice Ljudmile Oman. Končala se je dolga življenjska pot, ki se je začela 25. oktobra 1927 v Cerknem. V svojem rojstnem kraju je obiskovala osnovno šolo, takrat pod italijansko oblastjo, kar jo je kot otroka iz zavedne slovenske družine še posebej zaznamovalo. Leta 1943 je bila z družino in številnimi sokrajanji v izgnanstvu v San Gimignano v Italiji. Po kapitulaciji Italije se je v domovini takoj vključila v aktivno in organizirano delo v narodnoosvobodilnem boju.

»Ni višjega in zlahtnejšega poslanstva v življenju posameznika in skupnosti, kot je boj za sočloveka, šibkejšega, svobodo, pravice in domovino,« je zapisala predsednica Republike Slovenije, Nataša Pirc Musar, ob podelitvi priznanja ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne letos maja. Med prejemniki zahvalnega kovanca ob tej priložnosti je bila tudi naša babi, vendar se zaradi slabšega zdravja proslave ob obletnici ni mogla udeležiti.

Babica se je 11. junija 1956 poročila s Cirilom. Skupaj sta preživela srečnih in lepih 32 let, najprej v Varaždinu, po rojstvu hčere Sonje sta se decembra 1957 preselila v Zagreb, avgusta 1970 pa sta se z otrokoma Bojanom in Sonjo preselila v Ljubljano, kjer je do leta 1979 babica delala na Transjugu kot računovodkinja. Leta 1988 se je veliko prezgodaj poslovil njen Ciril in od takrat je bila vdova, a nikoli povsem osamljena in pozabljena, imela je nas in naše družine, naše otroke in naše vnuke.

Leta 2018 se je babica preselila v Gornje Petrovce k meni in Sonji, tako da so bila tudi njena zadnja leta izpolnjena z ljubeznijo in bližino njenih najbližjih.

Smrt, pa tudi če pride v tako poznih letih, kot jih je doživela naša babica, je zmeraj prezgodnja. Najbrž je ostalo še kaj nedokončano, pa čeprav samo zimske nogavice ali copati, ki jih je babica s takim veseljem in ljubeznijo izdelovala za vse nas. Mogoče je ostala nepovedana še kakšna zgodba, spomin, nasvet, toda prepričan sem, da smo si povedali vse pomembne stvari, da smo si vsakodnevno izrekli besede hvaležnosti in ljubezni, da smo si vedeli in znali pokazati, da smo drug drugemu pomembni, ljubljani in spoštovani.

Draga babi, obljubljam ti, da te nikoli ne bomo pozabili. Počivaj v miru ob Cirilu in sestri Marički in naj ti bo lahka ljuba slovenska zemlja.

S. B.

Ana Pokrivač - Nuša

V mirnem, spokojnem in prelepem junijskem dnevu se je od življenja pri častitljivih pravkar dopolnjenih 94 letih poslovila članica KO ZB za vrednote NOB Fram Ana Pokrivač, po domače Nuša.

Rodila se je 28. maja 1931 v zavedni slovenski družini Vabič iz Frama. Po vojni se je z Matevžem poročila na Pokrivačevo domačijo v Morje. Leta 1944 je bil na tej domačiji ustanovljen prvi vaški odbor Osvobodilne fronte na framskem območju. O tem dogodku priča tudi spominska plošča na domačiji. Po izdaji Pokrivačeve hiše so Nemci Matevževega očeta in mamo odvedli v taborišče, od koder se v velik krog nepreskrbljenih otrok nista več vrnila. Tudi mož Matevž je bil v vojni huje poškodovan in je posledice poškodbe nosil vse življenje.

S prihodom na skromno domačijo je Nuša prevzela skrb za mladoletne Matevževe brate in jim postala nadomestna mama. Z rojstvom sina Darka in hčere Darinke se je Pokrivačeva družina še povečala.

Kljub skromnemu življenju in velikemu odrekanju sta si z možem pridnostjo, medsebojnim spoštovanjem in razumevanjem skozi leta ustvarila prijeten dom. Vidni uspehi so bili tudi pri napredovanju njune kmetije. Vse do izteka njenega življenja je svojim dragim večkrat rekla, da ji kljub odrekanju in težkem življenju kmečke žene ni bilo nikoli žal, da se je poročila na kmetijo. Ponosna in pomirjena pa je bila tudi, da se življenje na kmetiji uspešno nadaljuje. Mnogo zadovoljstva in veselja je doživela ob rojstvu treh vnukov in sedmih pravnukov. Predana je bila svojim dragim, ki jih je nesebično ljubila, razumela in jim bila v njihovih življenjih v oporo.

Zaradi svoje dobrohotne, srčne in mile narave je bila cenjena, priljubljena in spoštovana v svojem okolju. Radostilo in osrečevalo jo je vse, kar je bilo povezano z naravo in zemljo, še posebej pa se je v zadnjih letih, dokler ji je zdravje še dopuščalo, posvetila svojem vrtu z rožicami, ki ga je z občudovanjem in ljubeznijo skrbno negovala. Življenje in spomin si je bogatila tudi z branjem, reševanjem križank, uživala pa je tudi ob gledanju filmov. V zadnjem obdobju, ko so jo začele pestiti vse hujše zdravstvene težave, je bilo tega zadovoljstva vse manj.

Starost je preživljala lepo, mirno in spokojno v krogu sinove družine, kjer je bila deležna pomoči in spoštovanja. Zaradi pešajočega zdravja sta ji zadnja leta s toplino sinovske in hčerinske ljubezni požrtvovalno lajšala tegobe hči Darinka in sin Darko z družino. Mama Nuša jim je bila za vso nesebično pomoč, postrežbo in nego neizmerno hvaležna. Mirno in spokojno, tako kot je gospa Nuša žive-la, ji je prenehalo biti srce na njenem tako ljubem domu.

Zdenka Čretnik

Frančiška Arnšek

Iz vrst borcev za vrednote NOB je odšla dolgoletna članica in predsednica krajevne organizacije v Zabukovju na Bohorju. Rodila se je v Zabukovju februarja 1934 in na poslednjo pot smo jo pospremili konec julija letos na pokopališču v tem kraju.

Njeno življenje je bilo zelo naporno, še posebej med drugo svetovno vojno, saj so Štajersko zasedli nemški vojsčaki. Mencinovi so živeli v dolini Sevnice ob cesti med Sevnico in Planino, kjer so imeli skromen mlin. Sredi februarja 1944 so v hišo vstopili borci Bračičeve brigade, ki so prejšnjo noč iz Zabukovja pregnali nemške orožnike in učitelje. Partizani so prišli po moko, Mencinova mati pa jim je skuhala obilen zajtrk.

Spomladi je Bohor zažarel in vstal. Borci in kurirji Kozjanskega odreda so bili pogosti gostje v Mencinovem mlinu, saj je bila v bližini javka kurirjev, kjer so si menjavali partizansko pošto. Včasih je partizansko pošto mimo nemških vojakov prenesla tudi desetletna Fanika, saj je naslednja javka bila pri sorodnikih pod Lisco. Redno pa so Mencinovi opozarjali kurirje o zasedah in patroljah nemških vojakov ter prometu nemške vojske po dolini. Pri Mencinovi je bilo tudi zbirališče obleke, obutve in živil za partizane.

Po vojni je Fanika nadaljevala šolanje v Zabukovju in končala nižjo gimnazijo na Radni pri Sevnici. Ostala je doma na kmetiji in v mlinu. Naporno je delala od zore do mraka. Kljub temu se je takoj prizadevno vključila v delovanje skoraj vseh organizacij v domačem kraju. Dohodek od kmetije in mlina je bil preskromen, zato je Fanika pobirala naročnino za RTV in prispevala v družinski proračun. Polnih sedemnajst let je vodila Aktiv kmečkih žena, zelo je bila prizadevna v Rdečem križu in Koronar-nem društvu.

Krajevno organizacijo borcev za vrednote NOB je uspešno vodila več mandatov. Največji uspeh organizacije je oskrba pohodnikov po poti 14. divizije – prenočitev, večerja in zajtrk, kulturni program – februarja vsako leto. Prav tako je na vaškem pokopališču odkrila grobova dveh partizanov, ki nista bila zabeležena v evidenci pomnikov NOB v občini Sevnica. Pred leti so borci Zabukovja uspešno gostili svoje tovariše iz celotne občine Sevnice.

Fanika je bila neutrudna borka za vrednote narodnoosvobodilnega boja. Člani Zveze borcev, kot je bila ona, z izjemno prizadevnostjo ohranjajo spomin na težke čase narodnoosvobodilnega boja. Borcem za vrednote narodnoosvobodilnega boja in vsem drugim ljudem, ki so poznali Faniko in spoštovali njeno delo, bo ostala v trajnem spominu.

KO borcev za vrednote NOB Zabukovje**Srečko Frelj**

V noči s 24. na 25. september se je v 77. letu od nas poslovil član krajevne organizacije ZB NOB Britof - Predoslje, član komisije za partizanska spominska obeležja pri izvršnem odboru ZB NOB Kranj in vnašalec partizanskih spominskih obeležij na spletno stran Geopedije (zdaj partizanstvo.si), spoštovani tovariš Srečko Frelj.

Srečko, vest, da si nas zapustil, je bila za vse nas zelo nepričakovana. Poznali smo te kot velikega borca. Upali smo, da boš tudi iz te bitke izšel kot zmagovalec. Žal ti to ni uspelo. Ob vsakem srečanju s člani naše organizacije in na sestankih odbora, katerega dolgoletni član si bil, se spominjamo, kako rad si prihajal na sestanke in sodeloval pri vseh naših dejavnostih. Posebej si se trudil za ohranitev spomina na narodnoosvobodilni boj in za varovanje spominskih obeležij v našem kraju in širše. Goreče si zagovarjal pridobitve narodnoosvobodilnega boja in zavzeto sodeloval pri njihovem ohranjanju. Pogum, pravica in tovarišstvo so lastnosti, ki so te krasile. Brezkompromisno si se odzival na negativne pojave, ki so se nanašali na potvarjanje in blatenje naše pretekle zgodovine. Trdno si zagovarjal stališča, da je bil narodnoosvobodilni boj pogumno dejanje iskrenih in poštenih Slovencev. Pridobitve tega boja si označeval kot velika dejanja, saj smo se znebili okupatorja, ohranili pa smo svoj jezik in kulturo. Vse poskuse, ki so uperjeni k razvrednotenju pomena narodnoosvobodilnega boja, si pogosto označil, da so to strahopetna dejanja, ki jih izvajajo strahopetci, vse aktiviste, borke in borce pa si poimenoval za junake tistega časa.

Dragi tovariš Srečko, obljubljam ti, da bomo še naprej ostali zvesti načelom, ki si jih zagovarjal tudi ti, da bomo pokončno branili pridobitve narodnoosvobodilnega boja in uresničevali program, ki smo ga še skupaj načrtovali. Zaradi posledic krute bolezni se letos nisi udeležil pohoda na miting na Pangršici in nisi mogel osebno prevzeti priznanja, ki si si ga tako želel in nedvomno tudi zaslužil.

Srečko, prijatelj naš, poleg tvoje družine, ki te bo najbolj pogrešala, te bomo močno pogrešali tudi mi.

Huso Bakrač

Ker hotel sam ostati si

*Ker hotel sam ostati si
slovenki mož med brati,
beseda tuja strla ni,
kar dala ti je – Mati!*

Franc Jerman
(v Dachau konec leta 1943)

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. decembra 2025** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 120. številke časopisa Svobodna beseda

1. **Simo Gogić,**
Ob potoku 15, 8000 Novo mesto
2. **Zofija Šuligoj,**
Stantetova ulica 19, 3320 Velenje
3. **Drago Ostanek,**
Mali Otok 14, 6230 Postojna

Rešitve križanke:
ŠTOROVINA, KADETINJA, EDEN, RVAR, REVA, TEJO, ULJ, LUNA, OPOMBAR, PEŠPOT, ZAGLEDANOST, ZAJC, ORO, VERIGAR, NRAV, NARIS, KADICA, KE, OG, SKAKAČ, KUKMAK, SRST, LARA, KORD, FAR, OKVARA, LEAR, EFEKT, IG, TELESNO, RAČEK, AVTOLESTEV, ARARA, RAK, ADU, UT

Geslo: TADEJ POGAČAR - VIRTUOZ NA KOLESU.

SVOBODNA B E S E D A je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
barbara.filipic@zzb-nob.si

		SVOBODNA B E S E D A	OPRIM	IZGANJALEC DIVJADI Z BRAKI	ZAČETEK GESLA	PRITOK BALHAŠKEGA JEZERA	KONEC GESLA	METEORSKO ŽELEZO	NICK NOLTE	AMERIŠKI DRUŽABNI PLES (IZ ČRK: IVJE)	SLOVENSKI ALPINIST (FRANC)
OBZIDAVA											
OSTAREL MOŠKI											
TROPSKA RASTLINA ZA VRVI (IZ ČRK: MARIJA)									VERA ALBREHT		
									BESEDILO		
MATEMATIČNA NEZNANKA						IGRALEC					
ČAR AVSTRIJSKA GORA V KARAVANKAH						CELOTA				POVERILNO PISMO	REKA V AVSTRIJI DESNI PRITOK DONAVE, ENNS
SVOBODNA B E S E D A	IZDELOVALEC KIPOV, SKULPTOR	POTEMNELOST KOŽE OD SONČENJA	TRŽIŠČE	NESTROKOVNJAK, NEPOZNAVALEC	IVAN LEVAR	PERO (IZ: REPE) ČEVLJARSKA DE-LAVNICA			FRNIKOLA KESANJE		
ZELO MAJHEN KOTEL							DEL VELIKE BRITANIJE				
NASTOPAJOČI V FILMU						RUSKA ZELJNATA JUHA	NAJBOLJŠI ČLOVEKOV PRIJATELJ KASETNIK			RASTLINSKA BODICA	
VZDEVEK KOLESARJA TADEJA POGAČARJA					PODEŽELSKOST NIZOŽEMSKA JADRNICA					GOSPA V FRANCOSKEM OKOLJU	EUGENE IONESCO MESTO V ZAHODNI NIGERIJI
ANTON RAMOVŠ			BRST, POGANJEK AZIJSKI ŠOTOR			IZREDNA LEPOTA SL. PRVOBORKA (BOGDANA)		VIDEZ, ZUNANJA PODOBA, IMAGE			
PLES (NAREČNO)				EGIST V GRŠKI MI TOLOGIJI POČELO TAOIZMA				PIJANEC	NEKDANJI ALBANSKI POLITIK (RAMIZ)		
OSEBA, KI LUTKO PREMIKA IN GOVORI ZANJO							BIT, BISTVO KRAVICA		TOČKICA, PIKICA		AMERIŠKI IGRALEC VOIGHT
GLAVNI ŠTEVNIK											
NAŠA SLIKARKA PLESTENJAK				NEKD.AVS SMUČAR (MARIO) PAVEL ŠIVIC					ZAČETNIK ARIJANSTVA RIKO DEBENJAK		
KARTA ZA PRIREDITEV							SNOV, KI VEČA KRMILNOST				
SEDMA GRŠKA ČRKA				OSKRBNIK			PURINSKA BAZA, NEKDAJ VITAMIN B4				

SPOMINSKI POHOD

Po Idrijskih Krnicah

Člani Območnega združenja borcev za vrednote NOB Idrija - Cerčno, Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Idrija - Cerčno in Območnega združenja slovenskih častnikov Idrija - Cerčno smo v sodelovanju z nekaterimi krajski 26. oktobra že peto leto zapored pripravili pohod po Idrijskih Krnicah. Ta je vsebinsko povezan s praznikom, dnevom spomina na mrtve in dnevom suverenosti.

Pobudnik prvega pohoda leta 2021 je bil Danilo Carli, domačin iz Idrijskih Krnic in veteran vojne za Slovenijo. Njegova želja je bila, da pred dnevom spomina na mrtve obiščemo tudi bolj odmaknjena obeležja, ki pričajo o žrtvah, tudi civilnih, v boju proti okupatorjem v času druge svetovne vojne. Na vsej planoti jih je več kot deset. Nekatera od njih so ob glavni cesti, večinoma pa so od nje oddaljena in so vse redkeje obiskana. Zamisel za pohod sta najprej podprli dve domoljubni oz. veteranski organizaciji, pozneje še tretja. Prireditvev podpira-

Udeleženci pohoda pri spomeniku v Rajdi

jo predstavniki krajevne skupnosti in člani lovske družine Jelenk Spodnja Idrija, ki nam v njihovi koči omogočajo slovesno in prijetno končanje pohoda.

Število pohodnikov se iz leta v leto postopno povečuje. Letos je

22 pohodnikov prehodilo dobrih deset kilometrov dolgo pot, malenkost krajšo kakor prejšnja leta. Prilagodili smo se vremenskim napovedim. Zjutraj smo prehodili daljši krog od Cesarja mimo Hladnika, Rjavca in Rupe do spomenika

na Rajdi in se nato čez Kal, mimo Sedeja, čez Grič in Poncalo vrnili do parkiranih avtomobilov. Vzpon od lovske koč na Jelenk smo prihranili za konec in ga zaradi popoldanskega dežja tudi malo skrajšali.

Tokrat se nismo spustili do Pekla in Kogej kot prejšnja leta, položili pa smo sveče in nageljne k drugim osmim obeležjem. Ta spominjajo na žrtve okupatorja med drugo svetovno vojno, obenem pa tudi na humanost in pomoč, ki so jo domačini izkazovali ranjenim partizanom, ki so se zdravili na Sanitetni postaji št. 2 za Slovensko Primorje, pozneje pa v Okrevališču št. 2. Bolnice Pavla.

Pri Hladniku smo se poklonili tudi spominu na Janeza Kenda. Prejšnja leta nam je pripovedoval svoje spomine na krute dogodke med vojno, letos aprila pa nas je za vedno zapustil.

Od središča Krnic preko Kala do lovske koč smo prehodili tudi del območja, na katerem so se med osamosvojitveno vojno od 4. do 20. julija leta 1991 zadrževale enote teritorialne obrambe obči-

ne Idrija v pripravljenosti, da bi ob morebitnem prodoru nasprotnika na to ozemlje posredovale z orožjem.

V lovski koči so nas prijatelji lovci in veterani pričakali s toplim zavetjem in okrepčilom, za kar se jim najlepše zahvaljujemo. Pozdravit nas je prišel tudi predsednik krajevne skupnosti Krnice - Masore Sebastjan Kavčič. Tako smo lahko še nekaj časa ostali ob prijetnem druženju.

Osrednji del tega je bil nagovor Jurija Kavčiča, predsednika Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Idrija - Cerčno. V povezavi z nedavnim praznovanjem dneva suverenosti je podal zgodovinski prikaz poti do suverenosti slovenske države, ki se je končala z odhodom zadnjega vojaka JLA s slovenskega ozemlja 25. oktobra 1991. Opozoril pa je na sodobno dogajanje v svetu, ki ogroža suverenost številnih držav, lahko tudi naše.

Vlado Sedej,
foto: Marta Jordan

ZGODOVINSKI SIMPOZIJ V ALTAMURI

Osvobodilna gibanja v Evropi

Pred kratkim, 24. oktobra, je v mestu Altamura v pokrajini Apulija v južni Italiji potekal že peti zgodovinski simpozij, tokrat na temo osvobodilna in odporniška gibanja med drugo svetovno vojno v Evropi. Ob tej priložnosti je bil predstavljen tudi v italijanski jezik preveden dokumentarni film Pozabljeni, ki govori o nastanku prekomorskih brigad. Film je nastal lani v produkciji Regionalnega centra TV Koper-Capodistria, njegov avtor je novinar Miloš Batistuta. Simpozij je v sodelovanju z občino Altamura pripravilo društvo Associazione Campo 65 Altamura Gravina, ki se ukvarja s proučevanjem zgodovine taborišča Campo 65, kjer je po kapitulaciji Italije nastal zbirni center za prekomorce. Dokumentarec sta predstavila odgovorna urednica slovenskega programa Tv Koper Capodistria Mojca Petrič Bužan in avtor filma.

Simpozij je potekal v mestnem kinogledališču Mangiatordi in je bil namenjen predvsem srednješolcem, da so bolje spoznali zgodovino osvobodilnih gibanj in vlogo taborišča, imenovanega Campo 65. Že pogled na program je ponujal zanimive teme ne samo za srednješolce, ampak tudi za odrasle. Le ena tematika je ponujala vpogled v čas prve svetovne vojne, v razloge za ustanovitev romunske legije, ki se je ob koncu vojne bojevala na Piavi na strani prejšnjih sovražnikov, Italije, vsi drugi predavatelji pa so predstavili teme iz druge svetovne vojne: odporniška gibanja v Evropi, jugoslovanski partizani v deželi Puglia, zbirno taborišče za prekomorce Campo 65, partizanske bolnišnice v deželi Puglia in jugoslovanska kostnica v kraju Barletta. Predavali so italijanski zgodovinarji, ki se ukvarjajo z omenjenimi temami, ter tudi nekateri ljubiteljski zgodovinarji.

Dopoldanski del so z zanimanjem spremljali srednješolci iz

Altamure, med njimi je bila tudi Emanuela Bigi: »Ti odnosi in povezave, ki običajno niso predstavljeni v okviru šolskega predmeta zgodovine, so zdaj po tem simpoziju jasnejši in omogočajo razumevanje, kako so zapleteni dogodki v resnici potekali.«

Zanimiva predavanja so razkrila nekatere manj znane potankosti, med njimi tudi, da so se mnogi jugoslovanski ujetniki, Slovenci, Hrvati in Črnogorci, ki so pobegnili iz italijanskih taborišč, pridružili italijanskim partizanom in so celo kratek čas branili osvobodno ozemlje v gorah nad Spoletom. Po drugi strani pa so se nekatere enote italijanske vojske, ki so bile nastanjene v Črni gori, po kapitulaciji Italije pridružile jugoslovanskim partizanom.

Ena od predavateljic, Rosanna Rizzi, je opozorila na dejstvo, da

Plakat predstavitve dokumentarnega filma Pozabljeni

se jugoslovanska partizanska kostnica v kraju Barlettia nedaleč od Barija, ki jo je v 60. letih prejšnjega stoletja zgradila Jugoslavija, poseda in razpada. Pod projekt se je takrat podpisal znani

Dokumentarni film Pozabljeni sta občinstvu predstavila Miloš Batistuta in Mojca Petrič Bužan, vmes je organizator simpozija Domenico Bolognese. Na fotografiji zadnji prekomorec Alojz Bucik iz Avč v Soški dolini.

kipar Dušan Džamonja, po razpadu Jugoslavije pa ni nikogar, ki bi se pobrigal za zgodovinsko kostnico, v kateri so zadnji počitek našli posmrtni ostanki 800 Slovencev, Hrvatov, Črnogorcev in Srbov.

V večernem delu je bil predstavljen dokumentarni film Pozabljeni, ki je nastal leta 2024 v produkciji Regionalnega centra TV Koper Capodistria. Avtor Miloš Batistuta, sicer novinar slovenskega programa TV Koper-Capodistria, je v 35-minutnem dokumentarcu nanizal razloge za ustanovitev prekomorskih brigad, ki so pomembno prispevale k osvobajanju Jugoslavije. Film je bil tako premierno predstavljen tudi v Italiji na kraju, kjer so nastale prekomorske brigade.

Nad dokumentarnim filmom Pozabljeni je bil navdušen tudi Domenico Bolognese, predsednik društva Associazione Campo 65, ki se ukvarja z raziskovanjem zgodovine taborišča Campo 65: »To je bila priložnost za pre-

mierno predstavitev tega dragocenega dokumentarnega filma v Italiji. Izjemno izčrpno in celovito prikazuje zapleteno zgodbo prekomorskih brigad. Je tudi zahvala za vse, kar je Televizija Koper-Capodistria storila za ohranitev spomina na ta kraj zgodovinskega dogajanja.«

Film je pohvalil tudi Ferdinando Pappalardo, podpredsednik državne organizacije ANPI.

Samo taborišče Campo 65 ima nenavadno zgodovino. Leta 1940 je Italija med mestoma Altamura in Gravina zgradila taborišče za zavezniške vojne ujetnike, po večini zajete v severni Afriki. Taborišče je nastalo na območju, ki obsega kar 30 hektarjev, in je bilo največje taborišče v Italiji. Postavili so 80 zgradb in barak, kjer je lahko živelo 12.000 ljudi.

Po kapitulaciji Italije so Angleži iz taborišča Carbonara v Bariju sredi novembra 1943 v Campo 65 premestili že zbrane slovenske in hrvaške fante in dekleta, Campo 65 je tako postal rojstni kraj

Današnja podoba ene od stavb v taborišču Campo 65

prekomorskih brigad. Čeprav so Italijani leta 1986 porušili taborišče, je vendarle ostala desetina zgradb, med njimi pa je najbolj pomembna zgradba, v kateri so še po 80 in več letih vidni napisi na stenah: Smrt fašizmu, sloboda narodu in Živeli naši zavezniški SSSR - Anglija - Amerika ter zemljevidi Jugoslavije/ Italije oz. Sovjetske zveze.

Nedavno tega pa so arheologi odkrili nove napise in jih tudi obnovili.

Seveda vse, predvsem pa nas zanima, kakšna je usoda teh stavb, saj niso zaščitene niti zaprte, na srečo pa jih doslej vandali niso poškodovali.

Simpozij je kot predstavnica občine Altamura odprla Annarita Marvulli in optimistično napovedala: »Kot mestni svet imamo načrte za zavarovanje nekaj preostalih stavb, ki še stojijo. Hkrati pa skupaj z deželo Puglia, mestom Bari in Službo za varovanje kulture snujemo široko zastavljen projekt, ki presega samo zaščito.«

SUHOR PRI METLIKI

Obiskali so nas fontanotovci

Da se je med drugo svetovno vojno na Suhorju pri Metliki in v tamkajšnji okolici marsikaj dogajalo, pričajo številne plošče in spominska obeležja, ki so jih ponosni zmagovalci postavili nam in zanamcem v spomin in opomin. Med njimi posebno pozornost vzbujata plošči v slovenskem in italijanskem jeziku, postavljeni v spomin na ustanovitev partizanske brigade Fontanot 17. decembra 1944. Brigada je bila sestavljena iz italijanskih prostovoljcev z območja Trsta in Tržiča (Monfalcone) in je bila 30. aprila 1945 združena z divizijo Garibaldi Natisone, ob zaključnih osvobodilnih bojih pa je bila dodeljena 7. korpusu NOV.

Ta vojaška enota je bila poimenovana po znani protifašistični družini iz Milja pri Trstu, ki ja bila v času italijanskega fašizma preseljena in pregnana. Vsi trije sinovi so se vključili v odporniško gibanje, dva pa konca vojne nista dočakala. Družinsko ime je bilo in je še vedno simbol italijanskega protifašizma.

Ob ustanovitvi na Suhorju je brigada štela 769 borcev in bila vključena kot 24. brigada NOV in PO Slovenije, komandant pa je postal Giovanni Papparazzo. Do konca vojne in pridružitve 7. korpusu je bila večkrat reorganizirana in se je bojevala z ostanki umikajočih se kvizlinških armad.

Še pred ustanovitvijo na Suhorju so se posamezniki in skupine protifašistov od septembra 1943 od aprila do oktobra 1944, poimenovani kot Rimski bataljon, premikali s Primorskega in čez Notranjsko

so se prebijali proti središču Slovenije. Slabo oboroženi in organizirani so bili pogosto cilj domobranskih in drugih klerofašističnih grupacij. Najhujši napad so doživeli pri kraju Korinj pri Zagradcu, ko so si prizadevali zasesti hribovje okoli dolenskih zaselkov Ambrus in Zagradec. Nekega jutra prve dni oktobra 1944 pa so belogardisti ob pomoči domačih vohunov napadli slabo oborožene prostovoljce, ki jim je kmalu tudi zmanjkalo streliva. Umaknili so se, za seboj pa pustili kar 28 mrtvih tovarišev. Od

tam so se prebili proti Semiču in Vrtači in naprej na Suhor.

V spomin na bitko na Korinju in nastanek Brigade bratov Fontanot sekcija ANPI iz Ronk vsako leto pripravi potovanje v spomin na dogodke med oktobrom in decembrom 1944. S tem ohranjajo spomin in širijo sporočilo o dejstvih in dogodkih, udeležba pa je vedno velika.

Letos je suhorska krajevna organizacija ZB za vrednote NOB 27. septembra pričakala še posebej velik obisk iz Ronk. Poleg polnega avtobusa je bilo v spominski koloni še več osebnih vozil in spet večje število mladih. Po položitvi cvetja pri spominski plošči so zbrane nagovorili predsednik krajevne organizacije Iztok Kočevar, podžupan občine Ronke Enrico Papais in predsednik združenja Fontanot Gastone Martinuzzi, ki je med drugim seznanil udeležence, da letos po 41 letih z njimi ni več legende italijanskega protifašizma Maria Candotta, saj je umrl v začetku septembra. Poseben poudarek raz-

Spominska plošča

meram v svetu je v nagovoru dal prevajalec Patrik Zulian.

Po pristrčnem kulturnem programu učencev suhorske podružnične osnovne šole so srečanje končali s skromno pogostitvijo, italijanski gostje pa so se odpravili obiskat še druge pomnike bojne poti brigade, ki se je do končne zmage v drugi svetovni vojni borila skupaj s slovenskimi partizani.

Matjaž Verbič

Kulturni program učencev suhorske osnovne šole